

A MAGYAR HELYESÍRÁS

ELVEI ÉS SZABÁLYAI.

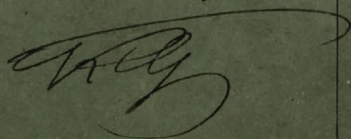
ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

*Conventus Legationis
Patrum franciscanorum
Provinciae Salvarvianae,*
Ára 10 kr.

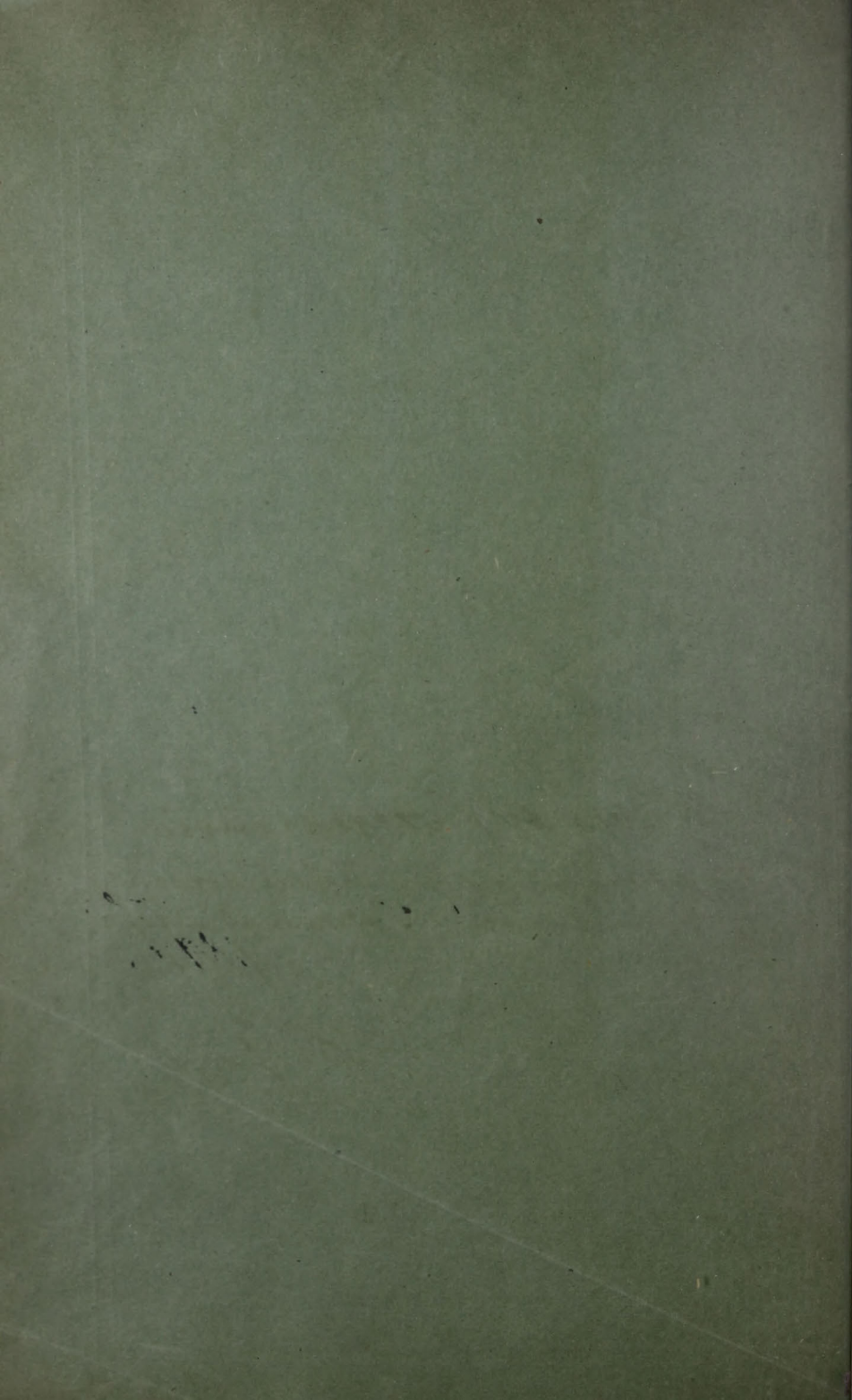
1894

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

A MAGYAR HELYESÍRÁS

ELVEI ÉS SZABÁLYAI.

ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

*Convensus Szegediensis
Patrum Franciscanorum
Provinciae Salvasorianae,
1894.*

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

161650

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMCÁJA

A magyar helyesírás elvei és szabályai.

1. §. Főelv a kiejtés.

A magyar helyesírásnak főelve a kiejtés. Írásunk ugyanis lehetőleg híven adja vissza a hangokat, ezeknek állandóan megfelelő jegyekkel. A kiejtés elvének egyébiránt bizonyos korlátai vannak, a melyeket a szófejtés szab meg. Némely esetben érvényre jut az írást könnyítő egyszerűsítés is.

2. §. A kiejtés elvének köre.

A kiejtésen az illető szónak általánosan dívó hangoztatását értjük. Az irodalmi használatnak ez általános kiejtés szolgál alapjául.

Az ettől többé-kevesebbé elütő egyes tájajtések itt számba nem vehetők. Például e szókat: *alma, apja, bottal, csordás, elment, édes, fejsze, hová, hozzá, jön, kíván, kopasz, kovács, kisdéd, lejtő, mikor, négy, néma, olyan, rétnél, verek, ő* — nem írjuk a tájdivatos ejtés szerint: *auma* v. *óma*, *aptya*, *botval* v. *botvó*, *cserdás*, *eüment* v. *ément*, *ídes* v. *íedes*, *fészí*, *há*, *hezzá*, *gyün*, *kéván*, *kapacz*, *kuács*, *küsdég*, *lötő*, *mikó*, *nígy*, *níma*, *ollan*, *rétnál*, *verök*, *ü*. Ez csak akkor van helyén, ha az író épen az ilyen tájajtések használását tűzte ki különös feladatául aesthetikai vagy tudományos czélből, péld. színdarabban, népies elbeszélésben, tudományos értekezésekben.

Írányadó a kiejtés elve mind a magában álló tőszó, mind a további alakulások leírásánál, — bármennyire változzanak is a szó részeinek egymással érintkező hangjai, — valahányszor nyelvtani állandó hangváltozás forog fenn; pl. *ár*: *ár-a*, *ér*: *ér-nek*, *fog*: *fog-as*, *jog*: *jog-om*, *agg*: *elagg-úl*, *függ*: *függ-ő*, *tol*: *tol-od*, *toll*: *toll-ai*, *meny*: *meny-asszony*, *menny*: *menny-ország*, *fen*: *fen-ünk*,

fen-ni, fenn: fenn-áll, benn: benn-em, benn-ed, csepp: csepp-et stb.
 — Mássalhangzók érintkezése: *kerek-ség, okos-ság, biz-vást, ok-talan, láb-nyom, kalap-kelme, mag-búza, rész-vétel; darab-ra, hét-hez, fűrész-től, dob-nám, les-néd, lök-tél.* — Nyelvtani hangváltozások: *alma: almá-m, almá-s; nyár: nyar-at, nyar-al; lélek: lelk-ed, lelk-es; fűrög: fűrög-e.*

3. §. A szófejtés elvének köre.

A származtatott, összetett s ragozott szónak alkotó részeit, vagyis a tőszót, képzőt, ragot s az öszszetétel tagjait rendszerint úgy írjuk le, a mint e részek külön-külön ejtve hangzanak.

A magyar helyesírás nem adja vissza mindazon változásokat, melyeket az ejtésben egymásra gyorsan következő hangokon a beszélő szervek sajátyszerű működése eszközöl. A kiejtés elve tehát, midőn az egyes szórészekre terjeszti ki hatását, a szónak egész testét illetőleg okvetetlen szűkebb körben működik, és a szófejtés-vonta határok közt mozog.

Példák: *egy-szer, két-szer, más-szor, biz-t-on, egy-ség, költ-ség, rág-csál, lát-szik, egyéb-kor, egész-ség, igaz-ság, lélek-zik, menyek-zik, patak-zik, kopog-tat, oroz-kodik; — láb-szár, mag-tár, tag-társ, háztető, kis-bíró, zab-polyva, kalap-béllés, költség-kimélés; — az-t, ez-t, ad-ta, véd-te, ad-ja, fon-ja, tel-jék, rész-ben, kéz-hez, félsz-ből, fog-tól, fok-ban, hat-ból, száz-tól, hegy-ként, ég-hez, ék-ben, dob-tál, csukd be, süsd el, Pest-ben, azon-ban, különb-en, ellen-ben, esküdt-től, esküdt-ben, részek-ből, részeg-ként, varázs-hoz, Pákozdtól, Sz. György-kor, imád-ság-hoz, két-ség-kivül.*

E szók félbeszakítás nélkül ejtve, még a mívelt beszédben is így hangzanak: *eczezer, kéczezer, mászszor, bizton, etység v. ecscség, kölcség, rákcsál, láczzik, egyépkor, egésség, igasság, lélegzik, menyegzik, patagzik, kopoktat, orosz-kodik; — lápszár, maktár (mag), taktárs (tag), hásztető, kizsbíró, zappolyva, kalabbéllés, kölcsékkimélés; — aszt, eszt, atta, vette (véd), agygya v. adgya, fonnya, fellyebb, tellyék, rézben (rész), készhez (kéz), félzből, foktól (fog), fogban (fok), hadból (hat), szásztól (száz), hetyként, ékhez (ég), égben (ék), dop-tál, csugd be, süsd el, Pezsdben, azomban, különbben, ellemben, esküttől (esküd), esküdben (esküdt), részegből (részek), részékként (részeg), varáshoz (varázs), Pákosztól, Sz. Györtykor, imácscsákhöz, kécscsékkivül.*

A phonetikának ilyen mértékben érvényesítését az írásban nem helyeselhetni. Viszássága szembetünő. Még a régiek tökéletlen írása is csak részben mutat föl ilyeseket. Találni ott ugyan *attam, tугyatok (tuggyátok), öröletec (örülyyetek) féléket*; de sokkal gyakrabban a következőket: *kicből, ecetbe, keueitecből (kévéitekből), megfordola, megholtacnac, uimadsaguc, serelmeceben, fogsag, kazdag-sag*; tehát: *kicből*, nem *kigből*; *eczetbe*, nem *eczedbe*; és így nem *mekfordola, imácseságuk, sérelmegeben, fokság, kazdakság* stb. Irodalmunk helyesírása különben is már rég megállapodott e tekintetben, és ízenkénti hangzásuk szerint jegyzi a szöveket. E változások csak esetleg támadnak: *házak: házagból, dolog: dolokként*; de viszont: *házakhoz, házaktól; dologban, dologra* stb. A szófejtés, mint látjuk, elejét veszi ez ingadozásnak.

4. §. Állandó hangváltozások.

Állandó hangváltozások vagy egyszerű hasonulás (assimilatio) vagy másnemű hangmódosulások útján támadnak. Mind ezeket a kiejtés szerint írjuk; például:

A *j* (*ja je* stb. ragok) hasonulása. *Sas, sassa, öcs, öcsese*, ezek helyett: *sasja, öcsje; üzz, foltozzam, játszszál, hadarászszon, lessed, olvassuk, keressék*, ezek helyett: *üzz, foltozzam, játszjál, hadarászjon, leszjed, olvasjuk, keresjék*.

A *v* (*val vel, vá vé* ragok) hasonulása. *Bajjal, kézzel, urrá, férjjé, közzé (közzé tenni)*, ezek helyett: *bajval, kézzel, urvá, férjvé, közzé*. Ebben: *hózzám, hozzád* stb., a régies *hozzá* tanúsága szerint, a *j* hasonul át *z*-re.

A *z* (*az ez*) hasonulása. *Abban ebben, ahhoz ehhez, annak ennek, attól ettől, avval evvel (azzal ezzel szokottabb; azzá ezzé általában dívik avvá evvé helyett)*; *afféle efféle, akképen ekképen*. Nem mondjuk, nem is írjuk ezeket így: *azban ezben, azhoz ezhez* stb. — *Ahoz ehez* nem helyes, mert a *h* elég erős hang arra, hogy kettősen is ki lehessen ejteni; különben is a magyar mássalhangzók közé tartozik; tehát: *ahhoz ehhez*.

Másnemű hangmódosulások. *Bonts, ronts, költs, fenyíts, hajíts, tekints*, ezek h. *bontj, rontj, költj* stb. —; *lássam, üssed, fussion, vesse, látjam, ütjed, futjon, vetje* helyett; — *ereszsz, szalaszszam, válaszszuk*, ezek helyett: *eresztj, szalasztjam, választjuk*. Emezeknél

egyszerűen kiesik az igető *t*-je, mint például az *eresz(t)kedik*, *kacsin(t)gat*, *tekin(t)get* alakoknál.

A kiejtés szerint írjuk a következőket is: *ront*, *bont*, *önt*, *senki*, *szerkeszt*; holott gyökeik *rom*, *bom(lik)*, *öm(lik)*, *sem*, *szerkez(ik)*; továbbá: *aggat*, *faggat*, *nyaggat*, *szaggat*, *nyegget*, *lyuggat*; mert a hasonulás itt is végig tart, mint a *ront*, *bont*, *önt* igéknél.

Ide iktatjuk a *hagyard*, *hagyd*, *higyjed*, *vigyed*, *vegyed* formáknak rövidített társait: *hadd*, *hidd*, *vidd*, *vedd* és *ládd-e* e helyett *látod-e*.

Némely szónak kétes származású tőhangját a képzőhöz alkalmazva írjuk le: *iktat* (nem *igtat*); *küzd*, *küszködik*; *labda*, *lapta*.

Az *alszik*, *nyugszik*, *fekszik*, *esküszik* igék múlt idejét így írják általánosan: *aludtam*, *aludt*, *ngugodtam*, *nyugodt*, *feküdtem*, *feküdt*, *esküdtem*, *esküdt*. Egyébiránt a *tt* írása sem helytelen: *aluttam*, *alutt*, és így tovább: *nyugottam*, *feküttem*, *esküttem*, *eskütt*; mert ez igéknél a *d* nem állandó tőhang, a minő például az *ad*, *véd*, *fárad*, *ered* igéknél: *adok*, *adtam*, *adhat*, *adni*; *eredt*, *eredj*, *eredni* stb.; ellenben: *aludni*, *aluszik*, *aluvék*, *alhatik*; *fekszik*, *fekvém*, *fekhetik*, *fektet*; *esküszik*, *esket* stb. Ezek határozatlanja és óhajtó módja is kétféleképen írható: *alunni* *aludni*, *fekünni* *feküdni*; *alunnám* *aludnám*; *feküdnék* *fekünnék* stb. — Az Akadémia mindamellett is a szokottabb *dt* formát követi saját kiadványaiban.

5. §. Egyszerűsítés.

Az egyszerűsítés valamelyik írásjegy mellőzése ott, a hol ez a kiejtés vagy a szófejtés sérelme nélkül lehetséges.

A) Kettős betűk mellőzése.

A mássalhangzókat bizonyos szóknál hol egyszerűen, hol kettősen ejtik, úgyhogy e részben általános gyakorlat nincs. Nem is említve az oly teljesen hibás hangkettőzéseket mint: *nagyonn is értem*; *hogyan is hívják csak?* *ezenn is átestünk*, — a hol az *n* csak helylyel-közzel hangzik kettősen, — vannak számos olyan szók, a melyeknél egyik szójárás egyszerűen, a másik kettősen ejti ki ugyanazt a mássalhangzót pl. *szólok*, *szóllok*, *sülyed* *süllyed*, *eső* *esső* stb. Ilyen ingadozó ejtésű szóknál az illető mássalhangzókat egyszerűen kell írni: *szólok*, *sülyed*, *eső* stb.

Az *egy* számnév, melynek némely származékaiban pl. *eggyes*, *eggyik*, *eggyütt* két *gy*, más származékaiban pl. *egyén*, *egyedül*, *egyenes* stb. egy *gy* hangzik, mindig egy *gy*-vel irandó.

A *kis* szónak ragozásában kettősen hangzik az *s*: *kissebb*, *legkissebb*; különben egyszerűen: *kis árva*, *kis ember*, *kisasszony*. Ezért itt is az egyszerű írás van helyén: *kisebb* stb. Egyszerű az *on*, *an*, *en* az *épen*, *miképen*, *hasznosan*, *magyarosan* stb. szókbán is; nem írjuk tehát így: *éppen*, *miképpen*, *hasznossan*, *magyarossan*. A *nálam*, *vélem*, *tőlem*, *utánam*, valamint a *közé* (*közénk*, *közétek* stb.), *közöl* v. *közül* szokat sem írjuk így: *nállam*, *véllem*, *töllem*, *utánnam*, *közé* (*közénk* stb.), *közöl* v. *közül*, habár sokan kettőzve ejtik is itt az *l*, *n*, *z* hangokat. Mást is jelent pl. *közé* (*közvé*) *tenni*, mást: *szeme közé nézni* (vesd össze: *alá*, *főlé*, *felé*, *mögé*, *közé* és *alól* *főlől*, *felől*, *mögől*, *közől*). Mindezekben csak a nyomosítás okozza a kettős ejtést.

Más a *bennem*. A *benn* és a *künn*, *fenn*, *lenn* *n*-jének kettős ejtése általános. E hangot tehát mindig kettősen kell írni: *benn ül*, *künn áll*; *ott lenn ácsorog*; *fennáll*, *fennakad*. Mássalhangzó előtt is megtartják e határozók kettős *n*-jüket, ha külön állnak, vagy ha kötőjel egyesíti az illető szóval: *benn volt a szobában*; *fenn van az tartva*; *fönn-létel*, *fenn-héjázás*. De közvetlen összetétel, vagy akár képzés esetében is mássalhangzók előtt mellőzendő e különben is többnyire változatlan formák egyik *n*-je: *benreked*, *bensül fenforog*, *fentart*, *fennevezett*; *benső*, *fenség*, *fenkölt*, ezek h. *bennreked*, *fennforog*, *fennnevezett*, *benső*, *fenség*, *fennkölt*.

Az egyszerűsített alakok közt szerepelt eddig ez is: *rossz*; ejti pedig minden ember minden előforduló esetben így: *rossz ember*, *rossz ám*, *rossz-akaró*, *rosszabb*, *rosszul*, *legrosszabbul*, *rosszszat*, *rosszak*, *rosszacska*. Az e szónál mindannyiszor kettősen hangzó *sz-t* tehát kettősen kell írni.

A kiejtés szerint írjuk: *beljebb*, *kijebb*, *följebb*, *lejebb*, ezek helyett: *belebb*, *kiebb*, *főlebb*, *leebb*. Hasonló, bár nem ily kétségbevonhatatlan okból íratik (két *j*-vel) a *vajjon* is.

Különös figyelmet érdemelnek az *ily*, *oly*, *ilyen*, *olyan*, *mely*, *mily*, *milyen*, és mindezek összetételei és származékai: *amolyan*, *emilyen*, *némely*, *valamely*, *melyik*, *némelyik* stb.

Ezeket a tiszavidéki szójárás rendesen kettőzött *j*-vel ejti: *íjjen*, *ójjan*, *mejjjet*; némely dunántúli pedig kettős *l*-lél: *illen*, *ollan*,

millen. Az erdélyi, különösen a székely ejtés csak egy *j*-t hallat: *ij, ijen, oj, ojan*; *s* az ottani írók, mégpedig régebben is, például *Mikes Kelemen*, rendszeren egy *ly*-et használtak. De a Királyhágón innen is, jelesül a tiszai részekben egyes *j* vagy *l* divatos némely származékszónál: *mejik (melyik), mejiketek*.

E különböző kiejtések közül az irodalom újabban az erdélyiek szerinti írásmódot fogadta el; *ily, ilyen, oly, olyan, mely, melyik, mily, milyen, valamelyet, akármelyikre* stb. De nem hiba ha az ország nagy részében kettősen ejtett ez *ly* hangot a nyomatékos kiejtést visszaadó prózáíró vagy költő kettősen írja le.

Két mássalhangzón végződő szók ragozásakor a végsőhöz járuló azonos mássalhangzót ki kell írni. Szükséges ez gyakran a kétértelműség elkerülésére is, pl. *kard-dal*, nem *kardal*=*chorus*; és így: *férjje (lesz)*, mert *férje*=*mariti*; *játszszék*=*ludat*, mert *játszék*=*lusit*; *mondd*=*mondjad*; *kérdd*=*kerdjed*; így: *pénzzel, pénzzé, nyelvel, nyelvé, térdel, térdé*; mást jelentenek: *pénzel, nyelvel, térdel, térdé* stb.

De háromszorosan nem írjuk ki ugyanazon mássalhangzót sem a sorban, sem a megszakításnál; pl. *tett, csepp* stb. ragozva: *tettel, tetté, cseppel, cseppé*, ezek h.: *tetttel, tettté, csepppel, csepppé*; és így tovább: *toll, tollal; váll, vállal; mell, mellel*; megszakítva: *job bal, job-bá, szeb-bel, szeb-bé, nagyob-bal, nagyob-bá*.

Az ige-tőnek *d, t* véghangja az írásban nem olvasható össze a *ság ség* képzőnek *s* hangjával; tehát: *imádság, fáradság, vesződség, feledség, mulatság, tehetség, sietség*. Ugyanez áll a múlt részeseülőnek *t, dt, tt* betűire nézve is; pl. *aléltság, levertség, derültség, rekedtség, terjedtség, fáradság, bizottság, romlottság, érettség*.

A *lássad, üssed, vessed, rázzad, nézzed, húzzad, szakasszad, rekeszszed* és ezekhez hasonló formák összevont társainak *s, sz, z* betűit egyszerűen írjuk le: *lásd, üsd, vesd, rázd, nézd, húzd, szakasz, rekeszd*.

B) A hiányjel elhagyása.

Helyesírásunk mellőzi az újabb időkig használt betűpótló hiányjelt is, mint a mely gyakori előfordulásával lassította a társak az írást. Például ezek helyett: *a'király (a [z] király), e'pálya, az a' ház, erre a' székre, ama' vár, eme' palota, erő's akarat, gazd'asszony, tudn'illik; a ház' teteje (a háznak a -), Pál kertje, a kirá-*

lyok' rendeletei; *háztüz'nézni, fa'vágni, szőlő'kapálni* (*háztüzet nézni, fát vágni* stb.) — így írjuk e szókat: *a király, e pálya, ama vár, eme palota, erő s akarat, gazdasszony, tudnillik; a ház teteje, Pál kertje; háztüznézni, favágni* stb. — Kivételt ez alól csak a szokatlanabb összevonások képeznek, jelesül a kötött beszédben s általában véve a népies kifejezések leírásában; pl. *rajt', vón' (volna), bosszúér', od'adom, gazd'uram. «Rózsám iszik a pinczébe'; nem t'om jutok-e eszébe?»*

Jegyzet. Egy időtől fogva még ilyesekkel is találkozunk: *ama ember, eme állat, ama idő, eme élet* stb. Magyar ember nem beszél így, hanem mondja: *amaz ember, emez állat, amaz idő, emez élet*. Abból, hogy mássalhangzó előtt, — pl. *a kapu, e ház*, — mellőzzük mind a *z*-t, mind a hiányjelt, nem következik, hogy a *z*-t magánhangzón kezdődő szók előtt is el lehessen hagyni, pl. *a ember, e ajtó*; márpedig ha ezek hibásak, akkor *ama ember* stb. sem lehet helyes; mert *amaz, ama, emez, eme* csak összetételei az *am em* gyöknek, és a *e (az ez)* mutató névmásnak.

6. §. A h mint véghang.

E véghehentést ki szoktuk írni mindamellet is, hogy gyakran vagy épen nem, vagy alig hallatszik; pl. *juh, cseh, méh* stb. A ragozásnak és képzésnek számos esetében meglehetősen hallik, és ekkor érvényesíti is mássalhangzói természetét: pl. *juh, juhót, juhom, juhaim*, (nem *jáh-t, jáh-m, jáh-im*) *juhász; keh, kehet, kehes; czéh, czéhek; doh, dohot, dohos; cseh, csehek; koh, kohot, kohó; méh, méhek, méhes; potroh, potrohos*. Mássalhangzók előtt: *juhnak, juhval, méhnek, méhből, czéhvel, czéhtől* stb. nem hallatszik; mégis kiírjuk. Hangugratásnál hallhatóan ejtjük: *kehely, kelyhek; pelyh, pelyhet; vehem, vemhes, teher, terhek, terhes*. A törzsökben is előálló, bár nem igen divatos átvetésben is kiírjuk: *tereh* (erdélyiesen *terüh*), *vemh, kelyh, pelyh*.

7. §. Jóhangzás.

Némely magánhangzónak változó, de egyaránt jogosult ki-ejtését, és ennek kapcsában a jóhangzást illetőleg a következőkre figyeljünk:

A változatosság szempontja kívánatossá teszi a *fél, föl* igekötő és az *ok, uk, ök, ük* birtokragok változtatását a végett, hogy a különben gyakran beálló monotoniának, némelykor pedig a kétértelmű-

ségnek is elejét vegyük; pl. *fölköszönt, fölöntöz* helyett *félköszönt, félöntöz*; *félpérés, félfédéz, félebbzés* h. *fölpérés, fölfédéz, fölebbzés*, vagy *félpörös, félfödöz*. Így *félé, féléje, félébe* helyett, ha a latin *supra* értelmében használjuk, *fölé, föléje, fölébe*; mert *felé, féléje* nyílt *e*-vel annyi mint: *ez irányban, az irányban*; *félébe* pedig am. *felerészbe*. A *supra* értelmének a *fölé, föléje fölébe* mellett csak *félé, féléje, félébe* felelne meg; csakhogy a kiejtésben nehéz megkülönböztetni a másiktól (*felé, féléje, félébe*).

Némelyek az *ok ök* birtokragnak teljes mellőzésével, és így ott is, a hol a fogalom-különböztetés nem követeli, mindig csak *uk ük* raggal élnek. Írják tehát nem csak ezeket: *boruk, eszközük, örömük, ostoruk*, v. *ostorjuk*, — a melyek jóhangzásuak is, szabatosak is; mert *borok, eszközök, ostorok* egyszerű többesek, és mást jelentenek, mint *boruk* stb.; örömek pedig szintolyan egyszerű többes, mint a talán jobb hangzású *örömek*; — hanem írják ezeket is: *házuk, uruk, hatalmuk, kalapjuk* ezek helyett: *házok, urok, hatalmok, kalapok*; holott az utóbbi birtokragos többesek már hallhatóan különböznek a *házak, urak, hatalmak, kalapok* egyszerű többesektől, és jobban is hangzanak a *házuk, uruk* stb. szóknál.

Elkerülhető a monotonia ezeknél is: *sutujuk, ürüjük, bürüjük, gyűszüjük*. Nyelvtani szabatoságuk ellen nem lehet kifogás; de *sutujok, ürüjök, gyűszüjök* valamint *családjak, cselédjök, lépésök, működésök* is zengőbb szók és így leirva, tetszőbb alakok is.

Helylyel-közzel, főleg versben *ból, böl, ról, röl, tól, töl* helyett használatosak a tompább, de rövidülhető *búl, bül, rúl, rül, túl, túl* alakok: *abbul, ebbül, hórul, főrul, ajtótul, lejtőtül* stb. — Így rövidülnek az eredetileg nyújtott *í, ú, ü* hangzók, mégpedig nemcsak ott, a hol az általános kiejtés biztos kalauzul szolgál, mint pl. ezekben: *víz, vizet, vizes; ír, íromány; úr, urak, uraság; tűz, tüzek, tüzes; szűr, szüret* stb., hanem rövidülhetnek ott is, a hol változó a kiejtés pl. *írás, irás; bíró, bírása, bírása; főbíró, főbíró; kerít, kerítés, kerítés; mozdul, mozdulatlan, mozdulatlan; készül, készül, készület*.

A nyújtás ez esetekben sem hiba. De a nyújtott hangzók meggyülésekor meg kell ragadni az alkalmat e hosszú hangzók kevesbitésére; ez alkalmat pedig gyakran szolgáltatják a nyelvünk törvényei szerint rövidíthető *í, ú, ü* hangzók; pl. *írását, aláírás, építés, építményért, szállítás, szállítmány, kábulás, szédülés, felzúdítására, elkészülésénél*; ezek helyett: *írását, aláírás, építés, épít-*

ményért, és így tovább: kábulás, felzúdítására, elkészülésénél. — E rövidítés a hangtorlatokat is enyhíti; pl. *büz*: *büzhödt*, *büzhödtség*; *szünik*: *megszüntette*, *megszüntével*; *múlik*: *mulva*, *multával*.

Igy váltakoznak az *úl*, *ül* (*ul*, *ül*) névragnak és igehatározóképzőnek is hosszú és rövid alakjai; pl. *vétkül*, *vétkül*; *például*, *például*; *magyarul*, *magyarul*; *németül*, *németül*; *királyokul*, *királyokul*; *nemesekül*, *nemesekül*; *erdélyiekül*, *erdélyiekül*; *rosszul*, *rosszul*; *belül*, *belül*; *hátul*, *hátul* stb. — E ragot, illetőleg képzőt számosan mindig rövid hangzóval írják, az *úl*, *ül* igeképzőtől való megkülönböztetés végett; pl. *boldogul* (*boldogan*), és *boldogúl* (ige) stb.

Ilyen az *astúl* (*ostúl*, *östül*, *estül*) összetett névrág is, mely *as* (*os*, *es*, *ös*) melléknévképzőből, *t* határozó-képzőből (*öröm-es-t*, *vegyest*, a régieknél: *kegyelmest* = *kegyelmesen*, *rettenetest* stb.) és *ül*, *ül* képzőből alakult; pl. *fiastúl*, *hajóstúl*, *családostúl*, *mindenestül*, *gyermekestül*, *cselédestül*; vagy *fiastul*, *hajóstul*, *mindenestül* stb. *Fiaától*, *cselédestől* stb. nem helyesek. Megjegyezzük, hogy *ul*, *ül* mindig a *hol*, — *ól* *öl* pedig a *honnán* kérdésnek felelnek meg; pl. *alul van*, *alulirott*, és: *az asztal alól bújt elé*; — *elül áll*, *legelül*, *elüljáró*, és: *menj el szemem elől*; — *balfelül szeret ülni*, és: *a kert felől hallik a zaj* (ennek ellentéte: *felé*); — *a sok közül ímezt válasz-totta ki*.

8. §. A magyar betűk.

A magyar írás annyi betűt vesz föl, a hány önálló egyszerű hang van rendszeren a magyar szókban. A magyar betűrendszer e szerint a következő, részben kétjegyű, de mindig egyszerű hangokat kifejező 40 betűből áll, jelesül szótári sorban: *a*, *á*, *b*, *cs*, *cz*, *d*, *ds*, *e*, *é*, *f*, *g*, *gy*, *h*, *i*, *í*, *j*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *o*, *ó*, *ö*, *ő*, *p*, *r*, *s*, *sz*, *t*, *ty*, *u*, *ú*, *ü*, *ű*, *v*, *z*, *zs*.

Vannak az élő beszédben olyan szóhangok is, melyeket az írás nem ad vissza külön jégyekkel. Így például a mélyen ejtett rövid *a* hangon kívül hallatszik gyakran a magasabban ejtett rövid *a* is, melyet a nyelvészek egy ponttal jelölnek (*á*), és a mely különösen a székelyeknél számos szóban divik, pl. *mádár*, *hálál*, *ápám lakadalmát* (a nyújtott *á* előtti szótagokban). Van egy nyújtott mély *â* v. *à*: *bátyám*, *csinána* (*csinálna*); van nyújtott nyílt *ê* v. *e'* is, pl. a palóczos és a göcsejies *ément* v. *e'ment*, *első* v. *e'ső* (*első*) stb. szókban. Ezek, valamint más tájszólási hangok is, például az *au*,

ou, ü stb. ikerhangzók (*auma, lou, üment*), nyelvészeti szempontból nagy figyelmet érdemelnek ugyan, de az írásban külön jegyet nem nyernek; hanemha az író különösen fel akarja tüntetni e kiejtést nyelvészeti munkában, színműben stb.

Ki kell itt különösen emelnünk a betűrendbe fölvett *e* zárt hangot, mely a szintén zárt hangú *ö*-vel rokon, és a melynek a mélyhangú lejtőn *o* felel meg; pl *észik*, tájdivatosan *öszik*; *écs*, *öcs*; *écsset*, *öcsset*; *embér*, *embör*; továbbá: *kérek*, *várok*; *vérem*, *károm*; *ehhez*, *ahhoz*; *köztetek*, *rajtatok*; *kezeskedik*, *ragaszkodik* stb.

Ez a hang már nem szorítkozik egy-két nyelvjárásra, hanem csaknem általánosan el van terjedve. Szükséges, hogy a nyelvtan külön jegyet szánjon e hangnak, s emelje ki szereplése eseteit; az iskola pedig az eddiginél több gondot fordítson épségben tartására. De ez *e*-nek az írásban rendszerint való pontozását mégsem tartjuk ajánlatosnak; mert igen gyakran fordulván elő, tarkázná és lassítaná a pontozásokkal s ékezetekkel amúgy is terhelt magyar írást; pl. *fölmennék*. *Ha egyszer megéitetém. Nem kellett nekem sémni. Megszérézném nekéd* stb. — Némely nyelvész két ponttal jelöli ama zárt *e* hangot, a melyet a tájéjtés nem szokott fölcsereelni az *ö*-vel; pl. *réá*, *lőány*, *tőgnap*, *őgy*, *győrtya*, *gőrenda*.

9. §. A kétjegyű betűk egyszerűsítése.

A *cz, cs, gy, ly, ny* stb. kétjegyű betűk egyszerűsítésének kérdése már többször merült fel az Akademia körében is. De az eddig javasolt rövidítések, — tekintettel a nagy és kis betűk, a nyomtatás és kézírás betűrendszerén keresztül összehangzó, könnyű és szép formákra, — nem voltak kielégítők. Maga az eszme mindig számos pártolóra talált; de a gyakorlati alkalmazásnak vajmi kevés híve akadt; úgyhogy jelenleg még a netalán czélirányosnak elismert egyszerűsítés is legyőzhetetlen akadályokba ütköznék.

10. §. A *cz* betű.

A *cz*-nek egyszerűsítése mellett szóló fő okok tudvalévőleg a következők: «Az egyszerű *c* a magyarban mindig *cz*-nek olvasható. Az *a, o, u* hangzók előtt sem kell *k*-nak olvasni; mert a *k* hangra a görögöktől átvett külön *k* betűnk van; és így a *c-t*, a latin betűrendszernek ez egyszerű alakját, mindannyiszor névszerinti értéké-

ben fogadhatjuk el. A *z*-nek hozzátétele tehát fölösleges; mert a *c* hangját se meg nem határozza, se meg nem változtatja.»

A fő ellenokok ezek: «A *c*-t hol *cz*-nek, hol *cs*-nek, hol *s*-nek, hol *k*-nak ejtik mindazon nyelvek, a melyek a latin betűket fogadták el. E nyelvekből számtalanszor fordulnak elő írásunkban, ha egyebek nem, tulajdonnevek és műszók. Ezeknek változó hangzású *c*-je, a magyar *c*-nek esetleg egyforma hangzásával szemben zavarba ejtené a magyar olvasót úgy, hogy a ritkábban előforduló *cakó*, *cammog*, *cók*, *cuca* stb. szókat így olvasná s ejtené hirtelenében: *kakó*, *kammog*, *kók*, *kuka* stb; ha pedig amazok helyes ejtéséhez hozzá talál szokni, az idegen *Cato*, *Corneille*, *code*, *cocon* stb. szókat is így olvasná: *Czato*, *Czorneille*, *czode*, *czoczon* stb.» —

Az egyszerű *c* használatából eredő nehézségek legyőzhetők ugyan; de ez egy betűnek egyszerűsítése mindaddig, míg a többi kettősjegyű betű épségben marad, csekély hasznot hajtana írásunknak. Ez az oka, hogy az Akadémia a *cz*-nek fentartását javasolja.

11. §. A *ds* betű.

E betű gyéren fordul elő a magyar nyelvben; pl. a *bandsal*, a tájdivatos *dsamál*, *dsámbál*, *dsindsa* s még egy-két szóban, különösen helynévben. Néhány szó idegen nyelvekből jutott át hozzánk, pl. *dsida* (török), *lándsza* másképen *lánca* (latin *lancea* vagy német *Lanze*), *findsa*, *handsár* v. *hancsár* (e kettő persa-török) stb. Hármasszó *ds* jegyre legkisebb szükség sincsen; mert a lágy hangzású *d* meg-lágyítja az *s*-t, és *zs*-re változtatja át.

12. §. A kétjegyű mássalhangzók kettőzése.

Ez alkalmatlan írást bizonyos esetekben azzal egyszerűsítjük, hogy csak az egyik módosító betűt teszszük a módosítandók után. Érvényes ez általában a képzés útján támadt hangkettőzések leírásánál: pl. *gally*, *gallyas*, *gallyak*; nem pedig *galyly* stb. —; *menny* (*coelum*), *mennyei*, *annyi*, *faggyú*, *hattyú*, *pettyes*, ezek helyett: *menyny*, *anynyi*, *fagygyú* stb. —; és így tovább: *asszony*, *össze*, *vissza*, *vessző*, *rosszak*; szintűgy: *buggyan*, *feccsen*, *loccsan*, *fittyen*, *kottyan*, *szottyan* (pedig e szók gyökerei: *bugy*, *fecs*, *locs* stb.).

Ellenben ki kell írni mind a két módosító betűt:

1. a ragozás útján támadt hangkettőzéseknél; pl. *öcscse*,

(öcs-je), gonoszsza (gonosz-vá), veszélylyel, veszszen, hiszszük, veszszük, viszszük; és nem: öccse, gonossza, hisszük, vesszük stb. —;

2. a sorok végén kivétel nélkül, és így a különben jogosult összevonásoknál is; pl. *asz-szony*, *osz-sze*, *visz-sza*, *fagy-gyú*, *haty-tyú*, *bugy gyan*, *fecs-csen*, *poty-tyan* stb.

De háromszor soha sem teszszük ki egyazon mássalhangzót. A módosítandó betűk egyike kimarad e szerint még a ragozás és megszakítás eseteiben is; pl. (*gally*) *gallylyal*, megszakítva *galy-lyal*, és nem: *gallylyal*, *gally-lyal*, és így tovább: (*menny*) *menynyel*, *meny-nyel*; *pety-tyel*, *rossz-szá*.

Jegyzet. Ezeket: *gally*, *fattyú*, *petty*, *menny*, *rossz*, harmadszemélyi birtokkraggal így írjuk: *gallya*, *fattya*, *pettye*, *mennye*, (*coelum ejus*) *rossza*.

13. §. Családnevek.

Némely régi családnevek leírásánál a régi írásmódot követjük. Ennek jegyei:

aa = á: *Gaal*;

ew, *eo*, *eö = ö*, *ö*: *Dessewffy*, *Georch*, *Eötvös*;

oo = ó: *Tooth*, *Soos*;

y = i: *Fáy*, *Laky*;

ch, *cz = cs*: *Zichy*, *Széchenyi*, *Czergheö*;

gh = g: *Végh*, *Vargha*, *Balogh*;

th = t: *Németh*, *Horváth*;

w = v: *Wesselényi*, *Wiczay*.

Családnevek leírásánál általában az illető név viselőjének erre vonatkozó írásmódját kell követnünk.

14. §. A latin szók és a latin betűket használó más nyelvek szavai.

A latin szókat s neveket, és általában a latin betűrendszer szerint írt szókat és neveket leghelyesebb úgy írunk, a mint az illető népek saját nyelvökben írták és írják; pl. *ratio*, *circulus vitiosus*, *progressista*, *socialista*; — *Caesar*, *Cajus*, *Cato*, *Petrarca*, *Bocaccio*.

A latinul, vagy a latin írásmódtól kevésé eltérően írott tőszók véghangját ragozás vagy képzés esetében a magyar kiejtés szerint írjuk le; pl. *Cicero*: *Cicerót*; *Catónak*, *Varrótól*; *socialisták*, *moderádók*, *progeessisták*. A latintól nagyon eltérő módon írott tőszó és

a magyar képző vagy rag közé kötőjelt teszünk; pl. *shakespeare-i*, *shakespeare-ies*; *Jules Favre-é*, *Rousseau-t*, *Voltaire-t*, *Voltaire-re*, *Voltaire-rel*, *Marat-t*, *Marat-val*, *Mirabeau-hoz*, *Montesquieu-nek*.

15. §. Régi görög szók.

A régi görög szók és nevek írása némi nehézséggel jár; mert a latin betűrendszer nem meríti ki a görög nyelvnek minden szóhangját. De minthogy a görög és latin nyelv minden szóhangjának értékét teljes bizonyossággal úgysem határozhatjuk meg; minthogy továbbá némely hangot a latin származású nyelvek is különbözően ejtenek, s a mai görög kiejtés sem biztos útmutató: legcélszerűebbnak tartjuk egészen úgy írni a görög szókat és neveket, a mint a rómaiak írták saját betűikkel, jelesül; $\alpha = ae$; $\omega = oe$; $\upsilon = y$ vagy a magyar \ddot{u} ; χ magas önhangzók előtt $= c$, egyébütt k ; $\varphi = ph$, $\gamma = ch$, $\psi = ps$, $\sigma = sz$ stb.; például: *oekonomia*, *akadémia*, *encyklopaedia*, *philosophia*, *physika*, *katholikus*, *Sophokles*, *Pythagoras*, *Psyche*, *Zeus*, *scytha*, *hymnus* stb.

16. §. Latin írásjegyeket nem használó nyelvek szavai.

Az ó és részben az új szlávok, héberek, arabok, s az arab írásmódot követő mohamedán tatárok és persák, továbbá a mongol, mandsu stb. stb. népek és a szanszkrit nyelv szavait, — különösen pedig a történeti és földrajzi neveket, — magyar kiejtés szerint írjuk; pl. *czár*, *zsivio*, *sztaroszt*; *Jeruzsálem*, *Rusztém*, *Sah*, *Siraz*; *Ahmed*, *Sejtan*, *Mohammed*; *pasa*, *efendi*, *szultán*, *bagcse*; — *Csingisz-khán*, *Beludsisztán*, *Csumalari*; *Sina (China)*, *Tien-San*, *Szinai hegy*, *Csing-tu-fu*, *Haváji sziget*, *Otahajti*, *Tluicso*, *Szaszkacsevan Ogové*, *Dsolof*. — De azon ázsiai, afrikai, amerikai és ausztráliai nevek, a melyeket latin betűvel író európai népektől veszünk át, ezek módja szerint iratnak: *Bombay*, *Cayenne*, *Saint-Louis*, *Buenos-Ayres*, *Monte-Video*, *San-Francisco*, *Chicago*, *Ohio*.

Némely idegen tulajdonnevet a magyar nyelv szokás is azon alakban fogadott el, a melyben az illető nép használja pl. *Michel Angelo* (nem *Angelo Mihály*), és így tovább: *Paolo Veronese*, *Leonardo da Vinci*, *Hans Sachs*, *Jean Paul* stb. — De e kivételes szokást nem lehet szabálylyá tenni. A külföldi tulajdonneveket tehát rendesen a magyar nyelv szokás szerint, a keresztnév utántételével írjuk le, és a keresztnévet, ha a magyarban is divatozik, le is for-

dítjuk magyarra; pl. *Thiers Adolf, Gladston Vilmos, Parlatore Fülöp, Cotta Bernát*. A magyarban nem divó keresztnevet változatlanul teszszük a vezetéknev után: *Sacchi Archangelo, Fleischer Leberecht Henrik*. — A vezetéknev előrebecsátása már azért is igazolt, mert magok az illető népek is ugyanazt teszik lexikális munkáikban.

17. §. Meghonosodott idegen szók.

A meghonosodott idegen keresztneveket, földirati s hónapneveket, továbbá az olyan műszókat, a melyeknek megfelelők a magyarban vagy nincsenek, vagy a melyeket ilyenek mellett is használunk, kivált ha magyarosan ejtjük, magyarosan szoktuk írni; pl. *József, Zsigmond, Sándor; Róma, Lipcse, Nápoly, Drezda, Prága, Páris v. Párizs, Konstantinápoly, Velence, Egyiptom, Ázsia; szláv, orosz, spanyol, franczia; márczius, október; kritika, patika, fináncz, taksa, áspis, káptalan, oltár, rózsa, zsálya, múzsa, próza, poézis, kristály* stb.

18. §. Kötőjel.

Kötőjelt a-következő esetekben használunk:

a) a kérdő *e* szócskánál pl. *ugy-e? van-e? széna-e vagy szalma? jó-e? én-e?* —;

b) ha egyazon rag több szóra vonatkozik; pl. „*arany-, ezüstért, cifra ruháért, leányt el ne végy koszorújaért*» (népdal). *Elménk ég- s földbe hat;*

c) egyik-másik idegen szó és tulajdonnév képzése vagy ragozása esetében; pl. *corneille-i shakespeare-ies; — Murat-val, Popenak, Racine-ként* stb. (l. a 14. §-t);

d) különféle összetételeknél, jelesül: az igekötők ismétlődésekor; pl. *be-betekint; ki-kiszalad, meg-megáll, el-elkapja, visszavisszanéz;* az ikerszóknál: *fő-fő, leges-leg, jár-kél, ireg-forog, izeg-mozog, dirib-darab, elegy-belegy, imitt-amott;* — akkor is, ha mindkettejét ragozzuk: *dérrel-durral, csinját-binját, hímezni-hámozni, hányja-veti; ideig-óráig, ízzé-porrá v. izre-porra* stb.; — ide tartoznak ezek is: *egy-egy, két-két, öt-öt, öt-hat, tíz-tizenkettő, két-háromszázan, egyszer-másszor;* különös, ritka kapcsolatokban: *fi-szülött, kard-ki-kard, had-sor, fele-rész, kincs-érő, nagy-merészen, ára-megadhatatlan;* — «s ment hada-szemlélni a húnok vezére»

(Arany J.); — kétértelműség elkerülése végett: *fa-ló* és *faló*; *alap-ok* és *alapok*; *kár-hozó* és *kárhozó*; hosszú és helynévi összetettekben: *épületfa-szállítás, gyöngyvirág-eczet; Buda-Pest, Szent-András, Szent-Péter, Nagy-Várad, Ó-Szőny, Duna-Földvár, Török Szent-Miklós, Thúrócz Szent-Márton, vagy Török-Szent-Miklós, Thúrócz-Szent-Márton.* (Ha mellénevekké válnak, mellőzzük a kötőjelt: *szent-andrási, nagyvárad, törökszentmiklósi* stb.)

19. §. Összetétel.

Két vagy több szó, ha valamely külön fogalom kifejezésére egyesül, *összetett szóvá* lesz. A szoros értelemben vett összetételnek, akár egyszerű, akár többszörös (a mely kettőnél több szóból alakul), mindig csak két összetételi tagja lehet: az *előtag* (*határozó szó*), és az *utótag* (*alapszó*), pl. *hétfő, könyvtár*; — *gőzhajó-gyár, közoktatás-ügy.* A hosszú összetettet kötőjellel osztjuk eme két tagjára: *rézedény-gyár-igazgató, épületfa-szállítás*; nem így: *rézedény-gyár-igazgató* stb.

De a magyar nyelv természetének jobban megfelel az, ha a fölötté hosszú összetételt, ott a hol lehet, másféle, például jelzős vagy birtokviszonyos szerkezettel cseréljük föl: *gőzhajó-gyári főigazgató, rézedénygyár igazgatója* stb.

Az olyan előtag, a melynek részei között már van egy vagy több kötőjel, közvetlen fűződik az utótaghoz: *vallás- és közoktatásügy, e. h. vallás- és közoktatás-ügy, Jász-Nagykún-Szolnokmegye e. h. Jász-Nagykún-Szolnok-megye.* — Némelykor csak félreértés elkerülése végett használunk kötőjelt, pl. *fa-ló, és faló* (*vorax*); *alap-ok, és alapok* stb.

Jegyzet. Ezek: *Ausztria-Magyarország, orosz-török (békekötés), Buda-Pest, vörös-fehér-zöld (lobogó), temesvár-orsovai (vasut) egy-két (forint), tiz-tizenkét (nap)* nem szorosán vett összetételek. Itt az első szó meg nem határozza a másodikat, sem ez a rá következőt.

20. §. Az összetétel esetei.

Különbféle beszédrészek alkothatnak összetételt; leggyakoribb a főnevek egybekapcsolása.

Az összetett szó az alapszótól nyeri elnevezését a szerint, a mint az név, ige, határozó stb. — Leggyakoribb alapszó a név (főnév, melléknév stb.) és az ige.

Névszók összetételénél a tagok közt nagyobbbrészt jelzés, vagy birtokviszony forog fenn. Másnemű beszédrészek összetételének általán véve csak a fogalmi szoros kapcsolat szolgál alapjául.

Az összetett szók e szerint három osztályba sorozhatók:

I. Az első osztályba eső összetettek előtagja jelző gyanánt áll; egyesülnek pedig e viszonynál fogva:

a) a főnevek; pl. *cserfa, almafa, szegfű, gyöngyvirág; kőbánya, sóbánya, mészkő, magbúza, országút, mellékút; búzaföld, szőlőhegy, virágágy, dinnyefészek; hínyszarvas, nőstényveréb, bikaborjú, kanczacsikó; méhraj, juhnyáj, lúdfolt, tehéncorda; huszárezred, lovas-század, gyalogezred, tüzérsapat; hadnagy, várnagy, tábornagy, háznagy, násznagy (a nagy szó itt főnév); nászapa, nászanya, vőfély, vőlegény, menyasszony; mesterember, mesterinas, atyamester, ácsmester, szabólegény, kovácsinas; nádorispán, herczeg-primás, miniszterelnök, osztálytanácsos, járásbíró;*

anyaegyház, anyakönyv, vezérelv, alapelv, alaptőke; évdíj, pályadíj, ösztöndíj, évkönyv, évlapok, napszám, szerszám; iparegyesület, földhitelintézet, takarékpénztár, Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat;

bankjegy, bankrészvény, záloglevél, kamatszelvény;

Győrmege, Hajdúmege, Temesvár, Földvár, Maros-Vásárhely, Thúrócz Szent-Márton; — Terézváros, Deáktér, Körút, Sugárút, József-utcza, Czegléd-utcza, Péterfia-utcza, Teleky-ház.

Ha e kötőjeles összetettek melléknevekké válnak, elmarad a kötőjel: *czeglédutczai marosvásárhelyi* stb. —; de nem valódi összetételeknél megmarad: *arad-temesvári (vasút);*

faház, kőfal, kőút, vasút, vasvilla, aranypénz, réztányér, szíjostor.

Az utóbbi csoportba tartozó szókat külön lehet választani, ha hosszúra nyulnak: *ezüst teríték, márvány szobor, selyem kendő, rózsa ajak, liliom kebel;* — külön is választjuk mindig, ha egyike vagy másika összetett szó: *arany pecsétgyűrű, ezüst gyertyatartó, sárgaréz kilincs, fenyűfa deszka;*

férfierő, becsületszó, hűségeskü, szélsébség, villámgyorsaság, ebhűség, majomszeretet;

szolgatárs, szolgálfa, szolgálarend, szolgálceléd, rabszolga;

asszony-király, nőkirály, nőpap, nővér, nőtestvér, nőszemély, nőrab; fivér, férfitestvér, leánytárs, leánypajtás, gyermekkirály;

Isten-asszony, király-asszony, fejedelem-asszony, polgárasszony, papasszony (sacerdotissa. Moln Alb.) paraszt-asszony, koldus-asszony; —; istennő, királynő, hercegnő, grófnő, bárónő, polgárnő, polgárleány stb.

Ide soroljuk a nő főnévvel rokon né szócskának összetételeit: *Nagyné, Kovács Miklósné stb. —; császárné, királyné, grófné stb. —; szabóné, papné, kalaposné, házmesterné stb.*

Jegyzet. *Királynő, hercegnő stb. továbbá: irónő, varrónő, szakácsnő, mosónő stb.* újabb alkotású szók. Forgalombatételök célja az, hogy legyen — a mi a közönséges beszédben hiányzik, — alaki különböztetés a né szócskával jelölt *feleség*, és a nő-vel kifejezett *nőszemély* fogalmai között; pl. *királyné* = *király neje*, és így tovább: *grófné, báróné, lakatosné (lakatos neje)*; ellenben: *királynő* = *királyi hatalommal uralkodó nő, grófnő* = *grófi családból való nő* (ha szintén polgár neje is, vagy hajadon), és így: *szakácsnő, szabónő, korcsmárosnő, mosónő stb.* (csupán csak a mesterségre, foglalkozásra értve). — Eme különböztetésnek meg van a maga jogosultsága. De már föltétlenül hibásak a nemi különbség kiemelését célzó olyan összetettek mint: *elnökő, alperesnő, felperesnő, folyamodónő, följobbazonő*. Nincs itt szükség a nő szóra; pl. *Nagy Vilma elnök; vagy: elnök Kiss Borbála; „nevezett alperes v. folyamodó (nőre értve).*

Egyesül jelzőképen:

b) a főnév a melléknévvel. Ekkor ugyanis együttvéve hármas szónak jelzőjévé lesznek: *kökeméng (szív)*, és így tovább *krisztálytisztá, méregdrága, hófehér, tengerkék, rózsapiros;*

vasinges, vaskalapoz, posztóruhás;

sas-orru, nyúl-szívű, lúd-talpú, kökény-szemű;

január-hónapi, május-havi, szeptember-havi stb.;

Mátyás-kori, Anjou-kori, Orczy-kerti;

melléknévvé vált névutóval: *föld-alatti, templom-előtti, dunántúli, házon-kivüli* (különben *a föld alatt, a templom előtt, a Dunán túl stb.*);

c) a melléknév (és rendes jelzőtársai: részesülő, névmás, számnévmás, számnév) szintúgy a melléknévvel, mint jelző jelzője:

lágymeleg, dúsgazdag, barnarőt, sötétkék, almás-szürke, haragos-zöld;

vakmerő, lágymosó, nagyehető, nagyalható, nagyakaró.

Némelyek egybeírják a melléknevet és jelzőtársait minden

nemű származtatott melléknévvvel is, pl. *nagyúri, ókori, újabbkori, harmincznyolczévi, néhányujjnyi, kilenczmázsányi* ;

sárgarűhás, zöldkendős, fehérkalapos, néhányhetes, tizenkilencz-éves ;

nagyszájú, piczinylábú barnaszemű, görbekezű stb.

De ezek és hasonlók összetétele csak kivételkép helyeseltető ; általában csak akkor, ha más értelmet kölcsönöz a szóknak. Némely származtatott melléknév ugyanis, a mely önállóan is szerepel, mást jelenthet mint különálló jelzett, mást mint összetételi utótag, pl. *három havi részlet* és : *egy háromhavi részlet* ; *két telkes gazda* és : *két-telkes (két telkü) gazda* ; *két kulacsos ember* és *kétkulacsos (két-színű) ember*.

Több ú ü-képzős melléknévi összetett állandó, jobbadán átvitt fogalmat fejez ki :

bökezü, sajátkezü (aláírás), szűkmarkú, szűkkeblű, jómódú, félkezü, félkegyelmű, kishitű, kiskorú, egykorú, nagykorú, nagylelkű, jóhiszemű, szabadelvű, valószínű, valóbb-színű stb.

Ide sorolhatók a czímezések is : *Nagytekintetű, Nagyméltóságú, Főméltóságú, Főtiszteletű stb.*

Kötőjellel egybeírhatók — tekintet nélkül a jelentés-változásra — az olyan műszók is, mint : *egy-es-számi, többes-számi, első-személyi, másod-személyi, harmad-személyi (rag) stb.* — ; végre *kori, korbeli* utótaggal : *új-kori, ó-kori, újabb-kori stb.*

A hol az elsorolt esetek fenn nem forognak, ott a különírás van helyén : *hatvan mázsányi, tizenöt méternyi* ; *több hónapi stb.* — ; *zöld kendős, fekete kalapos, harminczegy és fél éves* ;

szép külsejű, hosszú kezű, görbe lábú, szerényebb magaviseletű, elvi jelentőségű, országos hírnevű, mérsékelt gondolkozású ; *harmincz fejű, ezer szálú, negyedik osztályú stb.*

d) a névmások, számnévmások és számnévek egymással, pl. *enmagam* (a. m. *én magam* ;) *enmagamat = magam magamat stb., tenmagad, önmaga, minmagunk, tinmagatok, önmaguk* ; v. *ennen - magam, tennen - magad, önnön - maga, minnen - magunk stb.* — ;

egymaga, egynémely, egynéhány, egy-egy, öt-öt, kiki, mindenki, mindegyik, mindegy, mindkettő, mindhárom (ellenben : *mind a kettő stb.*) ; *mindaz, mindez, mindannyi, háromennyi, tizannyi, másodmaggammal, hetedmagával stb.* — Különírva némelyek mást jelentenek,

mint a mit egybekapcsolva fejeznek ki; pl. *Neki az mindegy, és: ez mind egy forrásból ered. Mindaz nagy hatást tett rá, és: Furcsa ám mind az, a mit beszélsz, mind az, a mit cselekszel (emitt kötőszó a mind);*

kétszáz, ötszáz, kilencszáz; háromezer, ötvenezer, négyszáz-ezer stb.

e) Egygyé alakúl a melléknév és említett jelzőtársai a főnévvel is; de csak kivételesen, midőn együttvéve különös fogalmat támasztanak: *jólet, újév, álarcz, drágakő, baleset, vakablak, szárazföld; széptan, főnév, tulajdonnév, helyesírás, vigjáték; melegágy, vastagétel, tisztabúza, vadember, vadállat; közjog, közügy, magánjog, magánügy, hasonzó, (synonymum (Kresznerics), egyenköz, egyenruha, egyenérték (egyen fordított rendben is használatos, és akkor főnév: súlyegyen, mértékegyen stb.)*

kisbíró, öregbíró, nagykövet, nagy hatalom, nagyhét, nagy pén-tek, kisasszony, nagyasszony, Boldogasszony, nagyapa, szépanya;

Magyarország, Olaszország, Németország; Székelyföld, Nagy-Kúnság, Kis-Kúnság, Alföld, Felvidék, Alduna v. Al-Duna;

Váci-utca, Üllői-út, Kerepesi-út, Fő-út;

Különös szerkezet ez: *iszomember eszemiszom-ember.* (Előtagja, bár igealak, mégis jelzői természetű);

főúr, főrend, főtiszt, főhely, főváros, főispán, alispán, (al= alsó) alperes, fölperes, külföld, külvilág, alsó-ház, felső-ház;

napirend, úriszék, főrendiház, háziúr, földesúr, nemesember, nemesasszony;

kötőjel, kötőszó, jegyzőkönyv, folyóirat; itélő-szék, semmitő-szék, esküdtbíró, esküdtszék;

lopótök, verőfény, akasztófa; sült-bolond;

kicsoda, micsoda, mindszent, hányadrész, negyedrés, hatodéve, harmadfű (csikó), ezermester stb. — Sajátságos összetett: Miatyánk.

Jegyzet. Számosan egybeírják az efféléket is: *írotoll, íróasztal, ivópohár, evőkanál, varrotű, sütőteknő stb.* De minthogy a részesülő a főnévnek csak olyan elsőrendű jelzője, mint a melléknév, helyesen teszünk, ha a fennebbi kivételekre (*kötőjel, jegyzőkönyv stb.*) szorítkozva, a részesülőt rendszerint külön választjuk a főnévtől: *író toll, ivó viz, varró tű, kötő fűk, mosó tá, mosó konyha, sütő teknő, faragó szék stb. — ; szintűgy: vető mag, vágó marha, eladó búza stb. —*

II. A másodosztályú összetettek rendszerint valamely viszonyrag beolvasztásával alakúlnak egygyé. Ez összevont szókban az előtag nagyobbrészt birtokos; nem ritkán kiegészítő, lappangó tárgyesei raggal; némelykor másféle szóvonzati viszonyban is áll az utótaggal; példák:

Birtokos előtaggal:

agyrem, (agy réme) lábnyom, (láb nyoma), kézmű (kéznek a műve) és így tovább: világrész, dunavíz, háztető, ajtószark, asztal-láb, lábujj;

sasorr, lúdtoll, hiúzszem; nyúl fark, medvebőr.

(Egybeírjuk az utóbbiakat akkor is, ha hasonlóságot fejeznek ki: *egérút, békanyál, ökörnyál*);

évszak, évnegyed, napfény, holdvilág, időjárás;

hétfő, családfő, családtag, osztályfőnök, hadvezér;

úrfi, galambfi, baromfi;

megyeház, várósház, országgyűlés, törvényhozás;

könyvtár, kincstár, fegyvertár, pénztár, telekkönyv;

hadüzenet, fegyverszünet, polgárháboru (polgárok háborúja), képviselőház (képviselek háza), szeretetház;

nyelvtan, földrajz, földleírás, történetírás, természettudomány;

kőműves, aranyműves, vasárus, jogtudós (jog tudósa);

búfeledés, népnevelés, leánynézés, esküszegés, szentségtörés, hideg-lelés, szem-behúnyás, szem-bekötés, bálványimádás, víz-szabályozás;

önfentartás (maga fentartása), öncsodálás, önámítás, öntudat, önismeret, öngyilkolás; — magabíras, magahányás, magatartás, magaviselet.

A viszonyragok előállanak kivételesen az egyik, vagy a másik tagban, némelykor mind a kettőben:

felemás, felebarát, felerész, feleút; — búcsúfia, vásárfia, asztalfia, szófia (beszéd); többes számú előtaggal és birtokragos utótaggal: *(bécsi) urak-háza;*

(atyafi) atyámfia, atyádfia, (hazafi) hazámfia stb. — és így tovább: (névnap, születésnap, magatartás, magaviselet) nevemnapja, születésed napja, magatok tartása, magokviselete.

E szerint: *atyafi, hazafi* birtokragosan is mindig egybeiratnak; *távrolról való atyámfia, atyádfia stb. —; kedves hazánkfia stb. —* A többiek leírását illetőleg ingadozó a gyakorlat: *nevem napja, nevednapja, nevenapja; magam tartása, magad-tartása, magatartása.*

Ha jelző nélkül állnak a mondatban, külön írhatók; de ha jelző előzi meg, a bennök rejlő egységes fogalom szabatos kifejezése tekintetéből kötőjellel egyesítendő, pl. *rég várt nevem-napja; közelgő születésed-napja; szerény magad-viselete; tartozkodó maguk-tartása.*

Igy a *bécsi urak-háza* hasonlatára: *központi szegények-háza.* Mást is jelentene ez: *központi szegények háza.*

Az előtagban lappangó esettel:

önámító (magát ámitó), önfeledő, önmegtágadó, öngyilkos; — magabíró (magát bíró), magaszerető, magahányó, magatürtető;

favágó (fát vágó), kötélverő, kerékgyártó, szobafestő, szakértő, kárnéző, kárlátó, szókimondó;

szem-bekötő (szemet bekötő és változatai: szem-bekötösdi, szem-bekötve; szintúgy: fül-bedugva stb.);

mitévő, jótévő, semmitévő, jelentéstévő, részvevő, rosszakaró. igazmondó, mindentudó, szájatató (innen: szájtátva, szájtáti), szótartó, kitett birtokraggal szavatartó.

Ezek: *mittévő, jöttévő, semmittévő, jelentéstévő, résztvevő* (tárgyeseti raggal és egybeírva) helytelenek.

Kárvallott, pervesztett, csatavesztett, életúnt, élteúnt.

Az *ó* végűek előtagja birtokos szónak is tekinthető, ha magában áll: *fa vágója, szó kimondója* stb. — «*Van-e hangod, szív háborgatója? Van-e hangod, bánat altatója?*» (Vörösmarty); — ellenben: *húshagyó kedd (húst hagyó), borjúnyúzók péntek, tűzokádó hegy, bortermő vidék;*

borisza, vizisza (bort, vizet ivó; isza = poter), bormegisza, bornemisza; (innen: *víziszaság bornemiszaság*);

fa'vágni, szám'vetni, leány'nézni, háztűz'nézni, leány'nézőben, kár'nézőbe. Az ilyenek — a már idézett igenévi alakokon kívül: *leánynézés, kárnéző, kárlátó* stb. — csak a határozatlan módban és igehatározói alakban használatosak.

Másképen vonzott előtaggal (szintén lappangó ragokkal):

műszer (műhöz való szer), szélmalom (széltől hajtott m.), nyak-kendő (nyakra való k.), zsebkendő (zsebbe v. k.), mellkereszt (mellre v. k.), nadrághelme (nadrágnak v. k.), lábvíz, gyomorcsépppek stb.

önálló (magán v. magától álló), önhitt (önmagában hívő), magabizott; innen: *önállóság, önhittség* stb. — Különös alakulásuk: *számüz, számüzött, számkivet, számkivetett* stb.

Az e csoportban álló összetettek előtagjai a főnévi jelzők közé

is sorolhatók; pl. *épületfa*, össze nem téve: *épületi fa*, a *tüzi fa* hasonlatára; *szélmalom*: *széli malom*, a *vízi malom* hasonlatára; *gőzhajó*: *gőzös hajó*, a minthogy van is *gőzös* (magában állva) és van *vitórlás hajó*.

Az ilyen kétféle szereplés különben is előfordul. Az előtag nem ritkán jelzőnek is, birtokosnak is nézhető: *hadügy* (*hadi ügy* és *had ügye*), *virágágy* (*virágos ágy* és *virágok ágya*), *férfierény* (*férfiúi erény* és *férfi erénye* stb.).

A viszonyragjukat kivételesen megtartó összetettek közé tartoznak e sajátzerű alakulások is: *szavahihető*, *eszement*, *eszeveszett*, *agyafúrt*, *ügyefogyott*, *inaszakadt*, *farkavágott*, *szárnyaszegett* (a. m. *hihető szavú*, *elment eszű*, *veszett eszű*, *fúrt agyú* stb.);

továbbá a következők: *porlepte*, *szúrágta*, *molyette*, *hőfödte*, *ebugatta*, *hidegverte*, *dércsípte*, *istenadta* (a. m. *portól lepett*, *szútól rágott* stb.);

végül ezek: *nyarat-szaka*, *hetet-szaka*, *éjt-szaka* (*noctu*).

Más ez: *éjszak v. észak* = *septemtrio*, *éjszakon*; más: *éjtszaka* = *nox*, *éjtszakán*, *éjtszakának idején*.

III. A harmadik osztályba eső összetettek tagjai csupán csak mint fogalmilag szorosán összefüggő, a mondatban különben is együttjáró szók fűződnek egymáshoz.

Ez összetettek előtagja többnyire ige-vagy névhatározó; né-melykor név-vagy kötőszó. Egybeolvad e szerint:

a) az ige- vagy névhatározó a velejáró igével, igenévvel, főnévvel, néha más névszóval is; pl.

bélep, *kimegy*, *fölnéz*, *elrepül*, *leugrik*, *körültekint*, *visszatér*; *eltávozás*, *kirándulás*, *összekötés*, *föltevés*, *föltétel*, *bejövetel*, *kimenetel*;

itt-létem, *ott-laktomban*, *oda-jártomban*;

megintő, *félreeső*, *alattvaló*, *kivetett*, *visszavert*, *benn-szülött*, *hátrahagyott*;

előszó, *utóhang*, *ellenfél*, *ellenőr*, *utánvétel*, *fölülfizetés*;

— csonka előtaggal:

távíró, *távirat*, *viszhang*, *öszhang* *öszpontosúl*, *öszpontosítás*;

jótáll, *ellentáll*, *ellentmond*, *egyetért*, *helybenhagy*, *jóváhagy*, *arczulüt*, *fülönfog*;

tisztánejtés, *céllbarétel*, *nagyralátás*, *végrehajtás*, *földönfutás*, *utonállás*;

magánjáró, mássalhangzó, tudvalévő, borralaló, rögtön-ítélő (bíróság), kötnivaló (ember), semmirekellő, körmönfont, szemenszedett;

töszámnévi összetettek: *tizenegy, tizenkettő stb.; huszonegy stb.* —;

Az *a)* alatti szók nagyobb részének egybekapcsolása nem állandó: *megy ki, néz föl, vissza nem verte, helyben is hagyta; végre nem hajtása, meg nem intő, meg nem intett (fél) stb.* — Ide iktatjuk e saajtszerű összetetteket: *nefelejts, jajveszékkel (jaj, veszek szókból).* —

Egybeolvadnak:

b) az igehatározókat és kötőszókat alkotó különféle beszédrészek, valamint maguk az együttjáró határozók és kötőszók is; pl.

aznap, ezidén, másnap, mindennap, azután, ezután, azalatt, ezalatt, ezúttal, egyúttal, annakutána, ennekutána, tegnapelőtt, néhányán, sohanapján, nemsokára, örökvégiglen; azonfölül, ezenfölül; — igenis, ügyis, ügysem, mítsem (mítsem bánja), sehogy, korántsem, aligha, netalán, csaknem, majdnem, mindenesetre; — csonka előtaggal: szépsöndesen, nagybölcsen, nagykesőn, nagyritkán; régiesen: nagybizvást, nagykegyetlenül stb. —;

mégis, vagyis, ugyanis, úgymint, annálinkább, mindamellet, mindemellet, mindazáltal, mindazonáltal, annálfogva, ennélfogva, minthogy (quia), mintha (ac si), hacsak (nisi) hanem, hanemha, (kivéve ha), habár, hasziute, hamindjárt, csaknem, tudniillik v. tudniillik, azaz, azazhogy stb. —

Az elválasztva írottak gyakran mást jelentenek, mint a mit egybeírva fejeznek ki: *igenis és: igen is, nem is. Hiszen ügysem ismeri; és: Most már úgy sem adja ide (azon az áron sem). Holnap, azaz kedden; és: Csak egy kifogásom van, és az az, hogy stb. Úgy tesz, mintha tudná, és: Jobb így, mint ha tudná.*

c) Az ikerszók. Ezek összetett tagjai nem határozzák, csak nyomosítják egymást:

bü-báj, hír-név, bú-bánat, dirib-darab, zür-zavar, per-patv.ár, ég-föld, ország-világ; híre-neve, teste-lelke;

fő-fő, jött-ment, büvös-bájos, mézes-mázos, hóri-horgas;

jár-ke, ront-bont, teng-leng, csúsz-mász, irúl-pirúl, üti-veri, üzi-füzi;

helylyel-közzel, tárva-nyitva, égre-földre, sebbel-lobbal, későnkorán, éjjel-nappal stb.

21. §. Névelő, mutató névmás.

A névelőnek (*z* nélküli) *a*, — és a mutató névmásnak *a*, *e* alakjait (a *mindemellett*, *mindamellett* kivételével; 20. §. III. *b*) külön-írjuk: *a ház, a rét; e fa, e hóban, a tekintetben, a miatt, e végett, e nélkül.* (A mutató névmás *z*-jének hasonulását lásd a 4. §. 5-ik bekezdésében).

Némelyek a *ki, mi, mely, minő, milyen, melyik, hány* továbbá a *hol, honnan, mikor, hogy, merre, meddig; — míg, mint, midőn, mióta miért* szók előtt álló a szócskát egybeírják velök: *aki, ami, amely, amint* stb.; *ahol, amig, amint, amidőn, amikor, ameddig, amióta, amiért is* stb. — Szerintök ez az *a* se nem artikus, se nem mutató névmás, hanem egyszerű mutató elem. Az egybeírás a másnemű két *a*-tól való megkülönböztetés szükségével vélik igazolni.

Az *a*-nak általánosan dívó különírását fenn kell tartani a könnyen támadható zavar elkerülése végett is, pl. *a szerint, a mint a felek megalkusznak.*

Itt az első *a* mutató névmás, a második *a* az állítólagos mutató elem, a harmadik *a* névelő.

22. §. A számoknak betűkkel írása.

Az *e* szakaszban foglaltak váltókra, kötelezvényekre s általában az üzlet körébe eső iratokra ki nem terjednek. Ott a hosszás számneveket is egybe szokták írni.

Másféle iratokban előforduló több tagú számoknak betűkkel írásánál a következő szabályok követendők:

I. Összeadás útján keletkező számcsoporthoz (a hol a magas fokú számokat alsóbb fokúak követik, mint velök összeadott számok):

a) az egyesek mindig együtt maradnak a tizesekkel: *tizenegy, tizenkilencz, huszonhárom, ötvennyolcz, hetvenkettő, kilenczvenkilencz;*

b) az egyesek és egyszerű tizesek (*husz, harmincz, negyven* stb.) a száz és ezer számokkal; a száz is az ezer-rel, pl.

százegy, százkettő, száztiz, százharmincz, százhetven, százkilenczven;

ezeregy, ezerhárom, ezernegyven, ezerkilenczven, ezerszáz.

c) Magánálló csoportban, a melyet t. i. más csoport se megelőz, se nem követ, további egybeírásnak nincs helye, vagyis:

mihelyt két tagú tizesek járulnak a *száz*-hoz és *ezer*-hez, vagy megfordítva, emezek máris egybe vannak kötve egy vagy több számmal, annál inkább, ha mind a két eset forog fenn, — különválasztjuk a magasabb számoktól az alsóbbakat, azaz különírjuk a számcsoporthoz összeadólág viszonyuló tagjait; pl.

száz tizenöt ($100 + 15$), *száz nyolczvanhárom*, *száz kilenczvenhat*;

kétszáz egy ($200 + 1$), *hatszáz három*, *kilenczszáz húsz*;

hatszáz negyvennyolcz, *ötszáz kilenczvenkettő*;

ezer tizenhét, *ezer hatvanöt*; *kétezer tíz*, *hetvenezer huszonegy*.

Különírjuk e szerint a *millió*-val és *milliárd*-dal összeadott számot is; mert ama két magasfokú már magában véve is két tagú számnév: *egymillió egy*, *százmillió húsz*, *egymilliárd ezer*.

Az egy számot képező *ezer száz* kerekszámokat és egyszerű tizeseket így írjuk: *ezer száz tíz*.

Megjegyzendő, hogy bárminő és bármekkora számnak is rendszerint csak összeadott tagjai oszlanak külön-külön csoportokra, pl. évszámok: *ezer háromszáz tizenegy* ($1000 + 300 + 11$); — *ezer nyolczszáz hetvennyolcz*; másfélék: *húszezer kétszáz harminckettő*; *tízmillió nyolcezer százhusz*.

II. Sokszorozás utján keletkező számcsoporthoz, (a hol t. i. a magas számokat az alsóbbak megelőzik, mint sokszorozóik):

a) együttmaradnak a csoport tagjai; egybeírjuk tehát sokszorozójával a *száz* és *ezer* számot; szintúgy, — ha rövid a szorozója, — a *millió*-t és *milliárd*-ot is: *kétszáz* (2-szer 100), *háromszáz*, *kilenczszáz*; — *kétezer*, *kilencezer*, *negyvenezer*, *százezer*; — *ötmillió*; — *egymilliárd*; — több tagú sokszorozókkal is: *kétszázezer*, *százhuszezer* stb.

b) A hosszabbra nyúló szorozóhoz kötőjellel csatoljuk a szorozottat pl. *huszonhárom-ezer*; *kilenczszáz-ezer*;

tizenhárom-millió; *nyolczszáz-milliom*; *tizenkilencz-milliárd*.

Ha a magasabb fokú szorozó alsó számokkal van bővítve, közbeeső tagjai közé teendő a kötőjel: *kétszáz-húszezer*; *ötszáz-tizenhat ezer*; *kilenczszáz-negyvennyolczmillió*.

c) Az igen terjedelmes számnak a főtagjai u. m. a *milliárdos*, *millió*s, *százezer*s, *száz*as, mint összeadólág viszonyuló részek, szintén különálló csoportokra oszlanak; ámde ekkor a hosszabb csoportok azon tagjai is, a melyek különben elválasztva állnak (I. c),

kötőjellel egyesítendők, az ilyen szám főrészeinek kellő feltüntetése; pl.

két csoportból álló szám :

száz-ötvenezer háromszáz-negyvenkettő (150,342) ;

három-csoportos :

hatszáz-tízmilliom kétszáz-harmincezer nyolczszáz-kettő
(610.230.802) ;

négy-csoportos :

Kilencz-milliárd háromszáz-milliom hétszáz-egyezer kétszáz-huszonhat
(9,300,701,226).

d) A *millió* és *milliárd* kivételesen és csak akkor választatik el sokszorozójától, ha az összes számnak végtagjaképen áll, t. i. ha nem követi más szám vagy számcsoport. Ezt az említett két számnak hosszabb alakja és gyakran terjedelmes sokszorozója teszi szükségessé, pl. *tizenegy milliárd* ; — *huszonkilencz millió* ; — *nyolczszáz-hatvanhárom millió*.

24. §. A szórészek elválasztása a sor végén.

A szót a sor végén nem az elemzés, hanem a tagolás szerint választjuk el; tehát nem így: *sok-ad-al-om*, *óv-a-kod-ás-om-at*, hanem így: *so-ka-da-lom*, *ó-va-ko-dá-so-mat*.

Különösen :

1. Ha két önhangzó között csak egy mássalhangzó áll, ezt mindig átviszszük a következő sorba : *ha-lom*, *fü-rész*, *jo-gász*, *há-bo-rú-ság*.

2. Ha egynél több mássalhangzó áll két önhangzó között, csak az utóbbit viszszük át: *ál-dás*, *kert-nek*, *part-ra*, *mor-zsol*, *nyolcz-tól*; *rop-pant töb-bek*, *tol-lat*, *hal-lani*; hang-hasonulással: *töb-bé*, *kevesb-bé*, *keveseb-bel*, *mel-lél*, *tol-lal*, *vál-lá* (az utóbbiakra nézve 5. §.)

A kétjegyű mássalhangzót a különben jogosult rövidítések esetében is ki kell egészíteni az elválasztásnál: *össze*, *vissza*: *ösz-sze*, *visz-sza*; és így tovább: *köny-nyű*, *meny-nyei*, *galy-lyas*, *pety-tyek* stb. Hanghasonulásnál ezeket: *galylyal*, *menynyé* (*coelum*), *petytyel*, *roszszá* így választjuk el: *galy-lyal*, *meny-nyé*, *pety-tyel*, *rosz-szá* (12. §.).

3. Minden hangzó külön szótagot képez: *fi-a-i*, *mi-e-ink*, *ti-e*

i-tek stb. Mindamellettt is jó lesz az elválasztásnál a szók rythmusa sára figyelni; például helyesebb ez: *fia-im, mie-ink, tiei-tek*, mint ez: *fi-aim, mi-eink, tie-itek*, vagy *ti-eitek*. — Az *ai, ái, ói, ői, úi, üi* szótag-párok, nem lévén diphtongusok, megszakaszthatók; pl. *pa-izsa, fá-it, eké-iket, hattyú-inak, követő-ivel*; vagy: *pai-za, fáit, ekéi-ket, hattyúi-nak, követői-vel*.

4. Az összetételt tagjai szerint választjuk el: *el-áraszt, meginti, kard-él, toll-harcz, es-küdt-szék, föld-alatti, atyánk-fia*.

25. §. Nagy kezdőbetű.

Nagy kezdőbetűvel írjuk a szót:

1. a beszéd elején; t. i. így nyitjuk meg a címet, fejezetet, szakaszt stb. —, versekben a vers-sort;

2. pont után;

3. kettős pont után, mikor idézet követi; pl. *Végszava ez volt: «Emlékezzél meg gyermekeimről!»* — De a saját előadásunkba szőtt idézetnél nincs szükség nagy kezdőbetűre; pl. *A közmondás szerint: nem mind arany, a mi fénylik.*

4. Nagy kezdővel írjuk a tulajdonneveket, pl.

személyi tulajdonnevek: *Kovács Pál*; előnévvel: *Baróti Szabó Dávid*; *Széki gróf Teleki József*; — *Pallas, Jupiter Minerva* stb. —

Ide számítjuk ezeket is: *Isten, Szentlélek; Istenség, Főök, Mindenható, Örökkévaló, Megváltó, Idvezítő*; — a személyesítéseket is: *Szerelem, Halál, Végtet, Enyészet, Hadúr*;

tárgyi tulajdonnevek: *Észak-Amerika, Magyarország, Erdély, Nagy-Kunság, Csallóköz, Hortobágy, Maros-Vásárhely, Duna, Tisza, Bars megye, London, Buda-Pest, Lipótváros, Józseftér, Czukor-utca, Váci-utca*; — *Balti-tenger, Középtenger, Balaton* stb. —

Az intézetek neveit csak akkor írjuk nagy kezdővel, ha címnevekkül szerepelnek: *Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Színház*; különben kis kezdővel: *Nincs ott muzeum, akadémia* stb. —;

könyvek címei, cikkszavai; továbbá hírlapok, folyóiratok címei: *Hunyadiak Kora, Szökött Katona; Régi Magyar Nyelvémlékek; Verböczy István Hármaskönyve; Nagy-Szótár*; — I. Rész; II. Czim stb. — *Pesti Napló, Fővárosi Lapok, Budapesti Szemle*.

A hónapok, napok és ünnepnapok nevei azonban kis kezdővel iratnak: *január, február; vasárnap, hétfő; husvét, karácson* stb. —;

szintűgy a tulajdonnevek is, ha melléknevekké lesznek: *minervai, keletindiai, magyarországi, budapesti, józseftéri*; *hármaskönyvbeli (címek) nagyszótári (cikkek) jász-nagykún-szolnokmegyei (közgyűlés), temesvár-orsovai (vasút)*.

De a családnév és a történeti személynév még ekkor is megtartja nagy kezdőjét, pl. melléknévi összetettekben: *Orczy-kerti, Laudon-utczai, Deák-párti, Deák-Ferencztéri, Széchenyi-utczai; Mátyás-kori, Demosthenes-fajta*; — *Molnár-féle (per), Kiss Jakab-féle (hagyaték)*; — a keresztnév is az ilyenekben: *Péter-féle (tréfa), Miklós-fajta (ötlet)*.

6. Állat- és növénytani szakmunkákban rendszeren latin elnevezések használatosak, és a tudományos világban megállapodott gyakorlatnál fogva az osztály-rend-család- és nemnevek nagy kezdővel iratnak; a fajnevek azonban csak akkor, ha személy után támadt az elnevezés.

Földrajzban a tárgyi tulajdonnevek, csillagászati munkákban különösen az égi testek és jegyek nevei egyöntetűség és könnyebb érthetőség kedvéért szintén nagy kezdővel iratnak: *Merkur, Venus, Föld (Tellus), Nap (Sol), Kaszás, Fiastyúk, Kos, Bika*; — geológiában a képletek: *Kréta, Kőszén, Jura, Trias* stb. —; valamint egyéb tárgyi tulajdonnevek is, a melyeknek különös kiemelése szükségesnek mutatkozik, pl. közzetanban a kőzetek, ásványtanban az ásványfajok, vegytanban az elemek nevei stb.

7. Nagy kezdővel írjuk a megszólító címneveket levelekben és hivatalos iratokban: *Cs. Kir. és Apostoli Felség! Fenséges Főherczeg! Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram! Nagyságos Asszony! Tisztelt Képviselőház! Szeretett Bátyám! Tisztelt Barátom!* —; a szöveg folyamában is: *ha Nagyságod* stb. —; *minthogy Ön Tisztelt Barátom* stb.

De a megszólítás és tiszteletczím nélkül egyszerűen érintett rang és hivatal kis kezdővel irandó: *a pápa, császár, királyné, herczeg, grófné; tábornagy, alispán, törvényszéki elnök úr*; — valamint a megszólító czímnév is akkor, ha nem levélben, vagy hivatalos iratban fordul elő, hanem egyszerű társalgás leírásában, például regényben, színműben stb.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA.

E vállalat keretében oly eredeti és fordított munkák fognak kiadni, amelyeknek megválasztásában irodalmunk legszembetűnőbb hiányainak betöltése és a művelt közhetség szükségai lesznek a főszempontok. A vállalat három különálló sorozatból áll, melyek: I. sorozat a **Történelem** (évenként 80 iv, ára 4 frt), II. sorozat: az **Irodalom** (évenként 60 iv 3 frton). III. sorozat: a **Jog- és Államtudomány** (évenként 60 iv 3 frton) egész körét fogják átkarolni. Az aláírás egy sorozatra is elfogadtatik, **de három évre kötelező**. A bekötési díjak, — kötetenként 40 kr. — külön számlátnak fel. Egyes munkák a sorozatokból külön nem adatnak. Mindeddig megjelentek:

Az első három évi (1875—1877) eyelusból:

I-ső vagy történelmi sorozat.

Nyolcz kötet. Diszesen kötve. Ára 15 frt 20 kr.

- Macaulay.** Anglia története II. Jakab trónralépte óta. Fordította *Csengery Antal*. Második, átnézett kiadás. I. II. és III. kötet. Angol diszkötésben. A harmadik kötettől kezdve fordítja *Zichy Antal*.
- Carlyle T.** A francia forradalom. Fordította *Baráth Ferencz*. I. és II. kötet. Angol diszkötésben.
- Curtius E.** A görögök története. Fordította *Fröhlich Róbert*. I. és II. kötet. Angol diszkötésben.
- Hunfalvy Pál.** Magyarország ethnografiája. Egy kötet. Angol diszkötésben. (Teljes.)

II-ik vagy irodalmi sorozat.

Hat kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 40 kr.

- ***Göthe** lyrai költeményei. Ford. *Szász Károly*. Két kötet egybe kötve. Angol diszkötésben. (Teljes.) Elfogyott.
- ***Nisard D.** Tanulmányok a renaissance és a reformatió korából. (Erasmus Rotterodamus. — Morus Tamás. — Melanchton.) Fordította *Vajda János*. Egy kötet. Ang. diszköt. (Teljes.) Elfogyott.
- Müller M.** Ujabb felolvasásai a nyelvtudományról. Fordította dr. *Simonyi Zsigmond*. Egy kötet. Angol diszkötésben.
- Boissier.** Cicero és barátjai. Ford. dr. *Csiky K.* Egy köt. Ang. diszköt. (Teljes.)
- Lewes.** A philosphia története Thalestől Comteig. Fordította dr. *Bánóczy J.* I. és II. kötet. Angol diszkötésben.

* Az elfogyott **Göthe** és **Nisard** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes:** Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler.** Wesselényi összeesküvése. 2 kötet. — **Kállay:** A szerbek története.

III-ik vagy jog- és államtudományi sorozat.

Hét kötet. Diszesen kötve. Ára 11 frt 80 kr.

- ***Bluntschli J. C.** Az általános államjog és a politika története a tizenhatodik század óta a jelenkorig. Fordította dr. *Acsády Ignác*. Két kötetben. Angol diszkötésben. (Teljes.) Elfogyott.
- Gneist R.** A jogi állam. Fordította dr. *Takács Lajos*. Egy kötet. Angol diszkötésben. (Teljes.)
- Maine Sumner H.** A jog őskora, összeköttetése a társadalom alakulásának történetével, s viszonya az ujkori eszmékhez. Fordította, bevezette és jegyzetekkel kísérte *Pulszky Ágost*. Egy kötet. Angol diszkötésben. (Teljes.)
- Todd.** Az angol parlamentári kormányrendszer fejlődése és állása. Fordította *Dapsy László*. Három kötetben. Angol diszkötésben. (Teljes.)

* Az elfogyott **Bluntschli** helyett kiegészítésül a következő három munka egyikét tetszés szerint lehet választani, ugymint: **Lewes:** Göthe élete. 2 kötet. — **Pauler:** Wesselényi összeesküvése. 2 kötet. — **Kállay:** A szerbek története.

Mind a három sorozat 21 kötetben diszesen kötve 38 frt 40 kr.

A második három évi (1878–1880) cyclusból 1878-ban megjelentek:

Az I-ső vagy történelmi sorozatból:

Macaulay: Anglia története, a IV. V. VI. (befejező) kötete.

A II-ik vagy irodalmi sorozatból:

Nisard: A francia irodalom története. I. kötete. Fordította Szász Károly és

Lewes: A philosophia története. III. (befejező) kötete. Ford. Dr. Bánóczy József.

A III-ik vagy jog- és államtudományi sorozatból:

Carrara: «A büntető jog tudományos programja». Ford. Beksics Gusztáv. 2 kötetben. (Teljes.)

Pauler Tivadar: (Igazságügyminister) «Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez». Egy kötetben. (Teljes.)

A következő két évben még kiadtnak:

Az I. sorozatban:

Curtius: A görögök története. Fordította Fröhlich Róbert. III. és IV. (befejező) kötete.

A II. sorozatban:

Arany János összes prózai munkái.

Gyulai Pál: *Petőfi Sándor élete és művei.*

Nisard: A francia irodalom története II.—IV. (bef.) kötete.

A III. sorozatban:

Leroy-Beaulieu: *Traité de la Science des Finances.* Az eredetiből fordítja Dr. Láng Lajos. Négy kötetben.

Azok, kik mint új pártoló tagok akarnak belépni, az ekkoráig megjelent és befejezetlen maradt munkákat, — míg a készlet tart, — ugyanazon kedvezményi áron szerezhetik meg, a melyen a korábbi pártolótagok kapták: és pedig díszes kötésben:

Az I. sorozatból:

Macaulay: „*Anglia története*“ I—III kötet 5 frt 70 kron.

Carlyle: „*A francia forradalom.*“ I—II. kötet 3 frt 80 kron.

Curtius: „*A görögök története.*“ I—II. kötet 3 frt 80 kron.

A II. sorozatból:

Lewes: „*A philosophia története.*“ I—II. kötet 3 frt 80 kron.

A pártoló tagok kedvezményi áron kapják:

Pauler Gyula: *Wesselényi F. nádor és társai összeesküvése.* 2 kötetben. Díszesen kötve 7 frt helyett 3 frt 50 kron.

Kállay Béni: *A szerbek története.* I. kötet. Díszesen kötve 4 frt helyett 2 frt 40 kron.

Lewes: *Goethe élete.* 2 kötetben. Díszesen kötve 7 frt helyett 3 frt 80 kron.

Megrendelések a teljes első három évi (1875–1877-ki) cyclusra szintén folyvást elfogadtatnak, és kivánságra részletfizetés mellett is kiszolgáltatnak.

A M. T. Akadémia Könyvkiadó Bizottsága.

A Franklin-Társulat magyar irod. intézet kiadásában Budapesten
(egyetem-utca 4. sz.) megjelent:

OLCSÓ KÖNYVTÁR.

1. **Csokonai Vitéz Mihály. Dorottya, vagyis a dámák diadalma a farsangon.** 20 kr.
2. **Bret Harte kaliforniai beszélei.** Angolból ford. *Belényesi Gábor.* 40 kr.
3. **Kölcsey Ferencz elbeszélései.** 20 kr.
4. **Macaulay T. B. Machiavelli.** Angolból ford. *B. P.* 20 kr.
5. **Kerényi Frigy. összes költeményei. 1840—1851.** 60 kr.
6. **Sandean Gyula. A montsabreyi kastély.** Beszély. Ford. *B. S.* 20 kr.
7. **Kármán József. Fanni hagyományai.** Beszély 20 kr.
8. **Sollohub gróf. Előkelő világ.** Orosz beszély 30 kr.
9. **Szigligeti Ede. Liliomfi.** Eredeti vigjáték, népdalokkal, zenével. 20 kr.
10. **Dickens Károly. Karácsoni ének.** Angolból ford. *Belényesi Gábor.* 30 kr.
11. **Gogol Miklós. Beszélyek az orosz életből.** I. A köpönyeg. — II. Egy kép a régi időből 20 kr.
12. **Chateaubriand. Atala.** Francziából ford. *Csiky K.* 20 kr.
13. **Tennyson Alfréd. Király-idyllek.** I. Helén. — II. Ginevra. Angolból fordította *Szász Károly.* 20 kr.
14. **Macaulay T. B. Lord Bacon.** Angolból ford. *B. P.* 40 kr.
15. **Kemény Zsigmond. Szerelem és hiúság.** Beszély 30 kr.
16. **Hugo Viet. Hernani.** Szomorujáték öt felvonásban 30 kr.
17. **Kölcsey Ferencz szónoki művei** 60 kr.
18. **Jósika Miklós. Egy igaz ember.** Beszély 20 kr.
19. **Science H. A szegény nemes.** Flamand beszély. Francz. fordította *Greguss A.* 40 kr.
20. **Pope S. A műbírálatról.** Tanköltemény. Ford. *Lukács Móricz.* 20 kr.
21. **Pálffy Albert. Egy kastély az erdőben.** Beszély 20 kr.
22. **Boissier Gaston. Virgil.** Francz. ford. *Végh A.* 30 kr.
23. **Sollohub gróf. A gyógyszerészné.** Beszély. Oroszból ford. *Brassai S.* 20 kr.
24. **Macaulay T. B. Milton.** Angolból ford. *B. P.* 20 kr.
25. **Goethe. Iphigenia Taurisban.** Dráma. Ford. *Kiss János.* 30 kr.
26. **Beaumarchais. Figaro házassága** vagy egy napi bolondság, vigjáték öt felvonásban. Ford. *Paulay E.* 50 kr.
27. **Gyulai Pál. A vén színész.** Beszély. 20 kr.
28. **Stifter Adalbert. Brigitta.** Beszély. Németből ford. *B. J.* 20 kr.
29. **Gauthier Th., A lélekesere.** Regény. Ford. *Szekula Gyula.* 30 kr.
30. **Macaulay T. B., Byron.** Angolból ford. *B. P.* 20 kr.
31. **Jerrold Douglas. Zsák Mór.** Magyarította *Belényesi Gábor.* 30 kr.
32. **Eynaud A. Ferizade dala.** Beszély. Francziából ford. *Huszár Imre.* 20 kr.
33. **Czuczor G. népies költeményei** 30 kr.
34. **Prescott H. E. Schaffer Magdalena.** Beszély. Ford. *Csukási J.* 40 kr.
35. **Sayous E. A mongolok betörése** Magyarországra 1241—1242. Francziából ford. *Takács István.* 20 kr.
36. **Zichy Antal elbeszélései.** 30 kr.
37. **Quintus Horatius Flaccus. A költészetről.** Levél a Pisókhhoz. Ford. *Czuczor Gergely.* 20 kr.

38. **Flegler S. A magyar történetírás történelme.** — **Sayous Ed. A magyar történelem kútforrásai.** Ford. ifj. *Szinnyei József.* 60 kr.
39. **Sand György. Az ördög-mocsár.** Beszély. Francziából fordította *Csukási József.* 60 kr.
40. **Lessing G. E. Laokoon,** vagy a festészet és költészet határaitól. Futólagos fejtegetésekkel az ókori művészet történetének egyes pontjaihoz. Fordította és bevezette *Braun Zsigmond.* 50 kr.
41. **Kovács Pál. Farsangi kalandok.** Beszély. 20 kr.
42. **Csokonai Vitéz Mih. Lilla.** Érzékeny dalok III. könyvben. (1793—1802.) 30 kr.
43. **Mérimée Prosper. Carmen.** Beszély. Francziából ford. *B. P.* 20 kr.
44. **Nagy Ignác. Tisztujítás.** Vigjáték négy felvonásban. 1842-ben akadémiai pályadíjt nyert mű. 40 kr.
45. **Murray E. C. Grenville. A francia politikai életből.** Rajzok. Angolból ford. *Belényesi G. és Huszár I.* 60 kr.
46. **Fraknoi Vilmos. II. Lajos és udvara.** Történeti rajz. 20 kr.
47. **Sand György. Leoni Leó.** Beszély. Francziából ford. *Visi Imre.* 50 kr.
48. **Michelét Gyula. Lengyel- és Oroszország.** Francziából fordította *de Gerando Antonia.* 30 kr.
49. **Flegler Sándor. Kölesey Ferencz.** Ford. ifj. *Szinnyei József.* 20 kr.
50. **Gvadányi József. Egy falusi nótáriusnak budai utazása** melyet önnön maga abban esett viszontagságaival együtt, az elaludt véri magyar szívek felszerkentésére és mulatságára e versekbe foglalt. IV kiadás 40 kr.
51. **Plouvier Eduard. Beszélyek.** Francziából ford. *Milesz Béla.* I. Az iker-testvérek. II. Mari nevetése. Egy hamis gyémánt értéke. Imperia. 30 kr.
52. **Fenillet Octav. Trécoeur Julia.** Elbeszélés. Ford. *Csukási J.* 30 kr.
53. **Kazinczy Ferencz. Magyarországi utak.** 20 kr.
54. **Tolstoj L. N. gr. Családi boldogság.** Beszély. Oroszból ford. *Szentkirályi Albert.* 40 kr.
55. **Kisfaludy Károly. Tihamér.** Beszély. 30 kr.
56. **Flegler Sándor. Szalay László és munkái.** Ford. ifj. *Szinnyei J.* 50 kr.
57. **Szigligeti Ede. Magyar színészek életrajzai.** I. Kántorné. — II. Me gyeri Károly. — III. Szentpétery Zsigmond. — IV. Fán csy Lajos. — V. Bartha János. — VI. Lendvay Márton. — VII. Egressy Gábor. — VIII. Szilágyi Pál 40 kr.
58. **Vasiliades S. N. Galatea.** Dráma öt felvonásban. Uj-görögből fordította *Kállay B.* 20 kr.
59. **Dayka Gábor költeményei.** 20 kr.
60. **Kazinczy Ferencz. Bács megyeinek gyötrelmei.** 30 kr.
61. **Gogol Miklós. Bulyba Tárász.** Beszély. Oroszból ford. *Almási L.* 30 kr.
62. **Kisfaludy Károly. Irene.** Szomorujáték 5 felvonásban. 30 kr.
63. **Zsilinszky Mihály. Kupeczky János.** 20 kr.
64. **Körner Tivadar. Zrinyi.** Szomorujáték 5 felvonásban. Németből ford. *Szemere Pál. Körner Zrinyijéről.* Birálat. Irta *Kölcsey Ferencz.* 40 kr.
65. **Csokonai Vitéz Mihály. Ódák.** Két könyvben. (1794—1804.) 20 kr.
66. **Andersen. Regék és mesék.** Ford. *Milesz Béla.* 30 kr.
67. **Kisfaludy Károly vig beszelyei.** 40 kr.
68. **Ouida. Egy pár kis faczipó.** Beszély. Angolból fordította *Belényesi Gábor.* 40 kr.
69. **Theuriet. A buzavirágok háza.** Beszély. Francziából ford. *Ujkéri.* 30 kr.
70. **Schiller. Mózes küldetése.** Fordította *Jurany Gusztáv.* 20 kr.

A magyar nyelvtudományra vonatkozó kiadványok.

Azt véljük, hasznos szolgálatot teszünk mindazoknak, kik a magyar nyelvvel hivatásuknál fogva foglalkoznak vagy egyébként érdeklődnek iránta, ha összeállítjuk itt az akadémia kiadványai közül azokat, melyek nélkül a magyar nyelvész el nem lehet.

A nyelvbeli tények megértésére s magyarázatára nézve legfontosabb e három forrás: 1) a *régibb nyelv*; 2) az élő beszédből különösen a nép nyelve, vagyis a *nyelvjárások*; 3) a *rokon nyelvek*. E három forrásból meríti a nyelvtudomány azon tényeket, melyeknek összehasonlítása teszi lehetővé, hogy a nyelvbeli alakok és kifejezésmódok eredetibb alakjait, ezeknek értelmét, s ezzel együtt a bennök nyilatkozó sajátos nemzeti észjárásat földerítsük.

1. *A régibb nyelvre* vonatkozó kiadványok:

Régi Magyar Nyelvmélekek négy nagy 4rétű kötetben; szerk. Döbrentei 1838—1846. Az I. k. a Halotti beszédet foglalja magában bő fejtetéseikkel s az ó-szövetségi néhány könyvet tartalmazó Bécsi codexet szótárral. (Elfogyott.) A II. k. Kinizsi Pálné imádságos könyvét 1513-ból és vegyes iratokat 1342—1599. LXX és 477 lap. Ára 2 frt. A III. kben van a Münchener codex 1466-ból szótárral és beható tanulmányokkal a codexnek nyelvéről, és vegyes iratok 1540—1560. LVII és 518 l. Ára 2 frt. A IV. k. a Guary codexet foglalja magában szótárral. XXII és 100 l. Ára 1 frt. — Sokkal gyakorlatiabb és könnyebben kezelhető, de pontosabb kiadások is azok, melyeket a nyelvtudományi bizottság ad ki 1874 óta ily czím alatt:

Nyelvmélektár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkeszték *Budenz József*, *Szarvas Gábor* és *Szilády Áron*. Eddig öt 8r. kötet. Áruk együtt 8 frt, külön-külön 2—2 frt. Az eddigi kötetekben csak codexek. A megjelentek közül legfontosabbak a Bécsi, Münchener, Érdy codexek, a legközelebb megjelenendők közül pedig az Ehrenfeld codex (Ferenclégenda). — I. k. Bécsi és Münchener cod. Azon egy bibliafordítás töredéki (a B. c. ószövetségi könyveket, a M. evangeliomokat foglal magában) és nyelvök egészen egyező. — A II. k. csupa imádságos codexet közöl: Veszprémi c. Peer c. Winkler c. Sándor c. Gyöngyösi c. Thewrewk c. Kriza c. Bod c. — A III. k. vallás-elméleteket és legendákat foglal magában: Nagyszombati c. Sz. Domokos c. Virginia c. (E kötetet Komáromy L. és Király P. tették közzé, a többit Volf Gy.) — IV. k. Érdy c. epistolák és evangéliumok magyarázatával és szentek ünnepeire való legendákkal. — A Nyelvmélektárban és máshol szétszórta legrégebbi verses maradványok együtt találhatók a

Régi Magyar költők Tára (Corpus Poetarum) 1877-ben megjelent I. kötetében *Szilády Áron* nyelvtörténeti jegyzeteivel. XII és 391 l. Ára 2 frt. — Az írott nyelvmélekek közt kiváló helyet foglal el a

Magyar Leveles Tár. A régibb magyar közélet, erkölcsök, történet és nyelv ismeretének előmozdítására kiadja a M. T. A. Tört. Bizottsága. I. k. 400 magyar levél a XVI. szból. Közli Szalay Ágoston. 9 könyv. táblával. 1861. 8r. XX és 424 l. Ára 1 frt 20 kr.

A régibb nyelvmélekek közül némelyek föl is vannak dolgozva az akadémia kiadványaiban. Így a RMNyelvmélekekben a Hal. Besz.; a **Nyelvtud. Közlemények** III. kötetében a *Sajószpéteri* végzés *Fogarasitól*; a **Nyelvörben** a *Ferenclégenda Szarvastól* I. köt., *Pesti G. szótára* Simonytól II. Balási és Mélotai Királytól III. IV. Matkó Komáromytól II. Faludi Borostyánkővitől I. — Egy ilyen nyelvtörténeti tanulmány külön is jelent meg: Geleji Katona István főképp mint nyelvész, Imre Sándortól (az «Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből» cz. gyűjteményben); ára 30 kr.

2. *A népnyelvet* legjobban lehet tanulmányozni a **Magyar Nyelvör** gazdag népnyelvi közleményeiből. — Egyes nyelvjárásokról szóló tanulmányok: a háromszékiről Vass I. NyKözlem. III. A csángókéről Szarvas Nyelvör III. A kapnikbányairól Vass. NyK. II. A pécskairól Simonyi Nyelvör VII. Az őrsgiről Könnye N. Nyelvör VII. — Különösen ajánlható a

Magyar Tájszótár. 1838. 8r. 397 l. Ára köve 2 frt.

3. *A rokon nyelvek* legtöbbjéről van magyarul írt nyelvtanunk vagy kimerítő ismertetésünk. Így **Budenz finn nyelvtana** olvasmányokkal és szótárral (hozzá még **Hunfalvy P. Finn Olvasókönyve** 1861. 8r. XVI és

580 l., ára 1 frt.), s *Budenz Mordvin nyelvtana* a NyKözl. XIII. kötetében; külön nyomtatban 50 kr. Továbbá *Hunfalvy vogul nyelvtana* NyK. IX. X. és *osztják nyelvtana* u. o. XI. és a lapp nyelv ismertetése u. o. V.

A mi magát a rokon nyelveknek a miénkkel való összehasonlítását illeti, főleg egy művet kell ajánlanunk:

Budenz J. Magyar-Ugor Összehasonlító Szótárát, melyből 3 füzet jelent meg (595 l. egy-egy füz. 1 frt.) s még egy vagy két füzet van hátra. Budenz régebbi szöveggyűjtései a NyKözl. VI. és VII. kötetében jelentek meg, de külön is.

Nyelvtant az akadémia csak egyet adott ki: **A Magyar Nyelv Rendszerét** (2. kiad. 1847. 8r. 374 lap ára 20 kr.). De kiadatta Toldy F. által **«A Régi Magyar Nyelvészeket Erdősitől Tsétsaiig»**, 1866, 8r. XVIII és 717 l. ára 2 frt.

1. *Hangtani* dolgozatok leginkább a *Nyelvör* V. (Tom. Lehtől), VI. s VII. kötetében vannak s egy a NyKözl. XIV. k.

2. *A szótanra*, még pedig először is a *szófejtésre* nézve legfontosabb Budenz összeh. szótára. A *Nyelvör*nek minden kötetében vannak szófejtető cikkek. Ide tartozik **Szilády** értekezése: *Magyar Szófejtételesek*; ára 10 kr. — Az *összetételről* terjedelmes tanulmányt irt **Simonyi** a *Nyelvör* IV. k.) jutalm. pály.) — *A szóképzésre* vonatkozik a *Nyelvör* számos cikke. A nyelvújítás óta sok hibás képzésű szó keletkezett; ezekkel is sokat foglalkozott a *Nyelvör*.

A nyelvújításról számos önálló értekezésünk is van, különösen az újabb «Nyelv- és Széptud. Értekezések közt:

Fogarasi János: *Az új szókról*. 1875. 15 kr.

Toldy Ferenc: *Az új magyar orthologia*. 1875. 15 kr.

Szarvas Gábor: *A magyar nyelvújításról*. 1875. 15 kr.

Brassai Sámuel: *A neo- és palaeologia ügyében*. 1875. 30 kr.

Ballagi Mór: *Brassai és a nyelvújítás*. 1876. 15 kr.

Imre Sándor: *Nyelvtörténelmi Tanulmányok*. 1876. 60 kr.

Barna F. *Egy szavazat a nyelvúj. ügyében*. 1877. 50 kr. Azonfölül adott ki az akadémia két ide vágó pályamunkát:

P. Tewrewk Emil: *A helyes magyarság elvei*. 1873. 8r. VIII és 112 l. Ára 1 frt.

Imre Sándor: *A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata, tekintettel az újítás helyes módjaira*. 1873. 8r. VIII és 313 l. Ára 1 frt.

A ragozás kérdései közül legtöbb önálló értekezés az *ikes* igékkel foglalkozik; újabban ezek:

Riedl Szende: *Van-e elfogadható aladja az ices igék külön ragozásának?* 1873. 20 kr.

Barna F. *Az ices igékről*. 1875. 15 kr.

Szarvas G. a *Nyelvör* III. kötetében; és

Joannovics Gy. *Az ices igékről*. 1877. 40 kr.

3. *A mondatlanra*, még pedig a) az egyszerű mondatra nézve legértékesebb **Brassai** két nagy értekezése a *magyar mondatról* az *Akad. Nyelvtud. Értesítő* I. és III. kötetében. Ára . . . Az összetett mondatokról általában szól **Simonyi** két cikke *Nyelvör* VI. — Az igeidők használatára nézve legfontosabb **Szarvas G.** pályamunkája: **A magyar igeidők**. 1872. 8r. XVII és 308 l. Ára 1 frt. — Az igemódok használatával foglalkozik **Simonyi** pályamunkája *Nyelvör* VI. k.

Folyóiratunk a nyelvtudományra négy van. Kizárólag a magyar nyelvvél foglalkozik s azért nélkülözhetetlen a **Szarvas Gábor** szerkesztette **Magyar Nyelvör** 1872 óta; havonként jelenik meg 3 íven; egy évre 5 frt. (A II.—VI. évfolyamok együtt 20 frtért kaphatók.) Második a **«Nyelv- tudományi Közlemények»**; kiadja a nyelv- tud. bizottság, szerk. **Hunfalvy Pál**; három füzetből álló kötet ára 3 frt. (Most a XIV. k. jelenik meg.) Harmadik az akadémiai **«Nyelv- és Széptudományi Értekezések»** gyűjteménye, mely időhöz nem kötött füzetekben jelenik meg **Gyulai Pál** szerkesztése mellett. Negyedik (nem az akadémia kiadásában) az **Egyetemes Philologiai Közlöny**; a budapesti számos több tanárának megbízásából szerkesztik **Dr. Heinrich G.** és **Theurewk E.** Évenként 10 füzet; ára 5 frt. (Most II. évfolyamában van.)